

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาวิจัยเรื่องหลักการสิทธิมนุษยชนในอิสลามในครั้งนี้ได้ใช้แนวคิดสิทธิมนุษยชนเป็นกรอบในการศึกษาวิจัย

แนวคิดสิทธิมนุษยชน

แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนนั้นมีมานานแล้ว เป็นแนวคิดที่ประกอบอยู่ในอารยธรรมใหญ่ๆของโลก ทั้งตะวันออกและตะวันตก³⁰ ซึ่งพบว่าหลักการสิทธิมนุษยชนได้แฝงอยู่ในคำสอนของศาสนาต่างๆ มากบ้างน้อยบ้างแล้วแต่ละศาสนา เพียงแต่ไม่มีการเรียกว่าสิทธิมนุษยชนเท่านั้นเอง³¹ และแท้ที่จริงคำว่า “สิทธิมนุษยชน” (Human rights) เป็นคำที่เกิดขึ้นใหม่ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง พร้อมๆกับการจัดตั้งองค์การสหประชาชาติ ในปี ค.ศ. 1945 และมีการรับรองปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนโดยสมัชชาใหญ่ในปี ค.ศ. 1948 ซึ่งคำว่า “สิทธิมนุษยชน” ได้นำมาใช้แทนที่คำว่า “สิทธิธรรมชาติ” (natural rights) เนื่องจากแนวคิดในเรื่องกฎหมายธรรมชาติ อันเป็นที่มาของสิทธิธรรมชาตินั้นถูกโต้แย้งและคัดค้านอย่างมาก นอกจากนี้ก็ใช้แทนคำว่า “สิทธิของมนุษย์” (rights of man) ที่ใช้กันอย่างแพร่หลายในยุคนั้น ทั้งนี้เพื่อให้ครอบคลุมถึงสิทธิสตรีในยุคสหประชาชาติที่เน้นการไม่เลือกปฏิบัติ แต่อย่างไรก็ตาม สิทธิมนุษยชนในยุคหลังการเกิดขึ้นของสหประชาชาติได้มีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว โดยมีการเรียกร้องสิทธิใหม่ๆเพิ่มขึ้นหลายด้าน เช่น สิทธิด้านอาหาร สิทธิในการพักผ่อน สิทธิในสันติภาพ และสิทธิในการพัฒนา เป็นต้น เพราะฉะนั้น

³⁰ เฉลิมเกียรติ ฝิวนวล, *ปรัชญาสิทธิมนุษยชนและพันธกรณีในสังคมไทย* (กรุงเทพฯ : กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, 2530), หน้า 6.

³¹ สกต สกฤตเดช, “50 ปีแห่งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนกับทัศนคติที่เป็นตัวจุดสิทธิมนุษยชน”, ผู้จัดการ, 18 ธันวาคม 2541, หน้า 19.

คำว่าสิทธิมนุษยชนในยุคปัจจุบันจึงมีความหมายที่ขยายขอบเขตกว้างออกไป รวมถึงระดับปัจเจกชนและระดับกลุ่มด้วย³²

ความหมายของสิทธิมนุษยชน

คำว่า “สิทธิมนุษยชน” ในปัจจุบันยังไม่มีคำจำกัดความที่แน่นอน โดยเฉพาะในทางกฎหมายระหว่างประเทศ ดังจะเห็นได้จากกฎบัตรสหประชาชาติอันเป็นที่มาของการจัดทำปฏิญญาสากลฯ ก็มีได้ให้คำจำกัด ความของคำว่าสิทธิมนุษยชนไว้แต่อย่างใด ตลอดจนปฏิญญาสากลฯ และบรรดาข้อตกลงระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนทั้งหลาย ทั้งในระดับภูมิภาคและระดับนานาชาติ ก็มีได้ให้คำจำกัด ความของคำว่าสิทธิมนุษยชนไว้เช่นกัน ดังนั้นคำว่าสิทธิมนุษยชนจึงมีความหมายในทางทฤษฎีหรือทางปรัชญา ส่วนความหมายในทางปฏิบัติจึงขึ้นอยู่กับสถานการณ์ภายในของประเทศต่างๆ อาทิ สังคม วัฒนธรรม ศาสนา ระบบกฎหมาย เศรษฐกิจ และการเมือง การปกครอง เป็นต้น ที่จะนำไปสู่การตีความ การยอมรับ ความเข้าใจ ความจริงใจของแต่ละประเทศที่จะส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนภายในประเทศของตน ด้วยเหตุผลดังกล่าว องค์การสหประชาชาติจึงมีได้ให้คำจำกัด ความของคำว่าสิทธิมนุษยชน เพราะเป็นการยากยิ่งที่จะทำเช่นนั้น เนื่องจากสถานการณ์ต่างๆของโลกมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ซึ่งจะ使得คำจำกัดความอาจต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วยเพื่อความสอดคล้องกัน³³ อย่างไรก็ตาม นักวิชาการบางท่านก็ได้ให้คำจำกัด ความของคำว่า “สิทธิมนุษยชน” เช่นกัน ทั้งนี้เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน หรือเพื่อสะท้อนและอธิบายถึงแนวคิดที่อยู่เบื้องหลัง

เฉลิมเกียรติ ผิวนวล³⁴ ได้กล่าวว่า สิทธิมนุษยชน ได้รับการนิยามในฐานะที่เป็นพื้นฐานอันชอบธรรมขั้นสูงสุดสำหรับชุมชนมนุษย์ทั้งหลาย(สากล) กล่าวคือ เป็นสิทธิในความเป็นมนุษย์ทั้งในฐานะบุคคลหนึ่ง และในฐานะที่เป็นสมาชิกของมนุษยชาติ เช่น สิทธิในการมีชีวิตอยู่และการอยู่ในสภาพที่เหมาะสมกับมนุษย์ เป็นต้น

³² วิชัย ศรีรัตน์, “พัฒนาการสิทธิมนุษยชน”ในวิชัย ศรีรัตน์ (บก.) สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพของชนชาวไทย (นนทบุรี: โครงการศูนย์กฎหมายสิทธิมนุษยชนและสันติศึกษา สาขาวิชานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2543), หน้า 1-2.

³³ คณะอนุกรรมการพิจารณาพิจารณา, ร่างนโยบายและแผนปฏิบัติการแม่บทด้านสิทธิมนุษยชน, [2543], หน้า 1.

³⁴ เฉลิมเกียรติ ผิวนวล, ปรัชญาสิทธิมนุษยชนฯ, หน้า 1.

พระธรรมปิฎก³⁵ กล่าวว่า สิทธิมนุษยชน เป็นเรื่องของการที่มนุษย์มาตกลงยอมรับกัน ให้บุคคลในฐานะที่เป็นมนุษย์แต่ละคนได้รับความเคารพ นับถือ เอาใจใส่ ดูแล ค้ำครองรักษา และได้รับผลประโยชน์จากการมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ เพื่อเป็นหลักประกันหรือเป็นมาตรฐานที่เขาจะมีชีวิตอยู่อย่างดี สามารถเข้าถึงความดีงามและประโยชน์สุขที่ควรจะได้รับ

วรพจน์ วิสสุตพิชญ์³⁶ ในปัจจุบันได้มีการใช้คำว่า “สิทธิ” และคำว่า “เสรีภาพ” ปนๆ กันไป เช่น เรียกบรรดาสิทธิ และเสรีภาพที่มนุษย์แต่ละคนพึงจะมีในฐานะที่เกิดมาเป็นมนุษย์รวมๆ กันไปว่า “สิทธิมนุษยชน” (Human Rights)

วีระ โลจายะ³⁷ กล่าวว่า “สิทธิมนุษยชน” ในปัจจุบัน หมายถึง สิทธิทั้งหลายซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในประเทศที่มีอารยธรรมว่า เป็นสิทธิพื้นฐานที่จำเป็นในการดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีของมนุษย์ และในการพัฒนาการบุคลิกภาพของมนุษย์ เป็นสิทธิที่มีการคุ้มครองป้องกันในทางกฎหมายเป็นพิเศษกับความสำคัญของสิทธิดังกล่าว และสิทธิซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในประเทศที่มีอารยธรรม ได้แก่ สิทธิเสรีภาพในชีวิต ร่างกาย และความมั่นคงปลอดภัยในร่างกาย สิทธิที่จะมีเสรีภาพในความคิดและการแสดงออกซึ่งความเห็น สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิเสรีภาพในการร่วมประชุมและการก่อตั้งสมาคม สิทธิเสรีภาพในทางการเมือง สิทธิที่จะได้รับการศึกษา สิทธิในครอบครัว สิทธิในการงาน และสิทธิที่จะได้รับประกันสังคม เป็นต้น

สกล สกุลเดช³⁸ กล่าวว่า “สิทธิมนุษยชน” หมายถึง สิทธิขั้นพื้นฐานของมนุษย์ทุกคน ซึ่งไม่ว่าจะแยกสิทธิขั้นพื้นฐานดังกล่าวออกจากความเป็นมนุษย์ได้ เป็นสิทธิที่ติดตัวมากับความเป็นมนุษย์ตามธรรมชาติหรืออาจเป็นสิทธิที่กฎหมายกำหนดให้มีขึ้น

สุวิมล เทเวศชัยกุล³⁹ กล่าวว่า สิทธิมนุษยชน คือ สิทธิที่ทุกคนพึงมีในฐานะที่เขาเกิดมาเป็นมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์สัญชาติใด ผิวสีอะไร นับถือศาสนาอะไร เขาก็มีสิทธิเท่าเทียมกัน

โดยแท้จริงแล้ว ความหมายของสิทธิมนุษยชนนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวิวัฒนาการของสังคมมนุษย์แต่ละยุคแต่ละสมัย เนื่องจากความหมายและขอบข่ายของสิทธิมนุษยชนนั้น มี

³⁵ พระธรรมปิฎก (ประยูรธรรมา), สิทธิมนุษยชน สร้างสันติหรือสลายสังคม (กรุงเทพฯ: สหธรรมิก, 2541), หน้า 1.

³⁶ วรพจน์ วิสสุตพิชญ์, สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2538), หน้า 24.

³⁷ วีระ โลจายะ, กฎหมายสิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพฯ: ภาควิชากฎหมายทั่วไป คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2532), หน้า 54-55.

³⁸ สกล สกุลเดช, “50 ปี”, ผู้จัดการ, หน้า 19.

³⁹ อ้างในทิพย์พิมล เกียรติวาทีรัตนะ, “สิทธิมนุษยชน 2000 ถึงเวลาไร้พรมแดน”, กรุงเทพธุรกิจ, 22 ธันวาคม 2542, หน้า 2.

ธรรมชาติความเป็นพลวัตและมีปฏิสัมพันธ์ ซึ่งเป็นผลสะท้อนมาจากพัฒนาการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ⁴⁰ แม้กระทั่งในโลกความคิดทฤษฎีตะวันตกในยุคก่อนสมัยใหม่ สิทธิมนุษยชนเช่นที่เข้าใจกันในปัจจุบันก็ยังมิได้อุบัติขึ้น อาทิ สำหรับพวกกรีกในยุคคลาสสิก ผู้คนที่มิใช่กรีกก็นับเป็นคนเถื่อนไม่มีอารยะ ดังนั้น จึงมิได้มีสิทธิเท่ากับชาวกรีก ในสมัยโรมัน สิทธิของคนขึ้นอยู่กับภูมิลาเนาที่คนผู้นั้นถือกำเนิด นักทฤษฎีการเมืองสายคริสต์ศาสนาส่วนใหญ่ก็คิดถึงสิทธิของชาวคริสต์ และผู้ที่ไม่ใช่คริสต์ต่างกัน หากผู้ปกครองรัฐจะทำการใดเพื่อไพร่ฟ้าของตนก็มีใช้เพราะผู้คนมี “สิทธิ” ที่จะได้รับความเป็นธรรมเหล่านั้น แต่เป็นเพราะผู้ปกครองทำการตามคำสอนทางศาสนา ขนบประเพณี หรือเงื่อนไขทางการเมืองในยุคนั้น ๆ⁴¹

พัฒนาการแนวคิดสิทธิมนุษยชน

การแบ่งพัฒนาการของสิทธิมนุษยชน เป็นการแบ่งที่อ้างอิงตามกระแสพัฒนาการของเอกสาร และประวัติศาสตร์สิทธิมนุษยชนในสังคมโลกตะวันตก และสหประชาชาติเป็นหลัก โดยพิจารณาตามพัฒนาการของแนวคิดกฎหมายธรรมชาติ สิทธิธรรมชาติ หลักคำสอนของศาสนาคริสต์ และพัฒนาการของเอกสารทางประวัติศาสตร์สิทธิมนุษยชนในโลกตะวันตก ซึ่งพบว่าสิ่งเหล่านี้เป็นรากฐาน และสาเหตุที่สำคัญประการหนึ่งของการนำไปสู่หรือที่มาของแนวคิดและเอกสารสิทธิมนุษยชนในยุคสหประชาชาติในเวลาต่อมา เช่น กฎบัตรสหประชาชาติ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน และเอกสารสิทธิมนุษยชนอื่นๆ ที่ได้รับการรับรองจากสหประชาชาติ⁴² ซึ่งทำให้ในเวลาต่อมาได้กลายเป็นข้อถกเถียง และวิพากษ์วิจารณ์ทางวิชาการในประเด็นความเป็นสากล ความเหมาะสม และอื่นๆ ของหลักการสิทธิมนุษยชน ที่ซึ่งบางครั้งนำไปสู่ประเด็นทางการเมืองเนื่องจากการพิจารณาหรืออ้างอิงน้อยมากสำหรับกระแสสิทธิมนุษยชนในส่วนอื่นๆ โดยเฉพาะโลกตะวันออก ที่มีสังคม วัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ และระบบการเมืองการปกครองที่แตกต่างกับโลกตะวันตก และยังมีความแตกต่างระหว่างกันเองอีกด้วยอย่างไรก็ตาม ในเนื้อหานี้จะกล่าวถึง

⁴⁰ เสน่ห์ จามริก, สิทธิมนุษยชน ๗, หน้า 278.

⁴¹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, “สิทธิมนุษยชน “สากล” กับปัญหาความจริงแท้” ในจรัญ โฆษณานันท์ (บก.) วิถีสังคมไท สรรพนธ์ทางวิชาการเนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก, 2543), หน้า 498.

⁴² ดูเพิ่มเติม กุลพล พลวัน, พัฒนาการแห่งสิทธิมนุษยชน, พิมพ์ครั้งที่ 3 (กรุงเทพฯ: วิญญูชน, 2538). และวีระ โลจายะ, กฎหมายสิทธิมนุษยชน, พิมพ์ครั้งที่ 1 (กรุงเทพฯ: ภาควิชากฎหมายทั่วไป คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2532).

รายละเอียดของพัฒนาการ เอกสารและประวัติศาสตร์ สิทธิมนุษยชนในโลกตะวันตกและสหประชาชาติที่เป็นสาเหตุนำไปสู่ปัญหาดังกล่าว พอสังเขป

1. แนวคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติและสิทธิธรรมชาติ

แนวความคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติและสิทธิตามธรรมชาตินี้มีบทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดความคิดที่จะคุ้มครองสิทธิบุคคลและทำให้มีเอกสารการรับรองสิทธิที่สำคัญหลายฉบับด้วยกัน รวมทั้งปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ซึ่งมีสาระสำคัญ⁴³ ดังนี้

1.1 กฎหมายธรรมชาติ

กฎหมายธรรมชาติ หมายถึง กฎหมายซึ่งบุคคลอ้างว่ามีอยู่ตามธรรมชาติ คือ เกิดมาเอง โดยมนุษย์ไม่ได้ทำขึ้น เป็นกฎหมายที่อยู่เหนือรัฐ และใช้ได้โดยไม่จำกัดกาลเทศะ แต่ที่มาของกฎหมายธรรมชาตินี้นักปราชญ์มีความเห็นแตกต่างกัน เช่น มาจากธรรมชาติโดยตรง มาจากพระเจ้า หรือมาจากความรู้สึกผิดชอบของมนุษย์ เป็นต้น ซึ่งกฎหมายธรรมชาติดีลักษณะสำคัญสามประการ⁴⁴ คือประการแรก เป็นกฎหมายที่ใช้ได้โดยไม่จำกัดเวลา คือ ไม่มีเวลาล่วงพ้นสมัย ประการที่สอง ใช้ได้ทุกแห่งไม่จำกัดว่าต้องใช้ในรัฐใดรัฐหนึ่ง และประการที่สามอยู่เหนือกฎหมายของรัฐ คือ รัฐจะออกกฎหมายให้ขัดแย้งกับกฎหมายธรรมชาติไม่ได้ มิฉะนั้นกฎหมายของรัฐก็จะใช้บังคับไม่ได้

1.2 สิทธิธรรมชาติ

ด้วยแนวความคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติได้ทำให้เกิดแนวความคิดเกี่ยวกับสิทธิธรรมชาติสืบเนื่องตามมา โดยมีแนวคิดว่า “มนุษย์เกิดมาเท่าเทียมกัน และพระเจ้าซึ่งเป็นผู้สร้างมนุษย์ขึ้นได้ให้สิทธิบางอย่างแก่มนุษย์ สิทธิเหล่านี้ไม่อาจโอนให้กันได้ และไม่มีใครจะล่วงละเมิดได้ ซึ่งได้แก่ สิทธิในชีวิต เสรีภาพ และสิทธิที่จะหาความสุข โดยที่รัฐทั้งหลายจะต้องกระทำทุกอย่างเพื่อให้มนุษย์มีสิทธิเหล่านี้อย่างเต็มที่ วิธีการเช่นนี้ทำให้มนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์โลกที่ใช้เหตุผล ยอมรับว่าเป็นหลักการที่ดีและเชื่อว่าจะทำให้มนุษย์อยู่ในสังคมอย่างสันติและมีความสุข สิทธิธรรมชาตินั้นมีที่มาได้สามทาง คือ

⁴³ กุลพล พลวัน, พัฒนาการแห่งสิทธิมนุษยชน, หน้า 25–29.

⁴⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

1) **เกิดจากหลักเหตุผล (Rationalism)** ซึ่งถือว่า สิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์ได้ถูกคิดขึ้นจากหลักการแท้ๆและไม่อาจโต้แย้งได้ หลักเหตุผลนี้มีรากฐานมาจากความคิดเรื่องกฎหมายตามธรรมชาติและเกี่ยวข้องกับเรื่อง “เหตุผลตามธรรมชาติ” (Natural reason) กล่าวคือ คิดจากเหตุผลทั่วไปว่าบุคคลควรมีสสิทธอะไรบ้าง โดยคำนึงจากเกียรติภูมิ อำนาจ ความจริงใจ หรือความสุจริตใจของมนุษย์

2) **เกิดจากสิทธิเฉพาะบุคคล (Individualism)** ซึ่งมีแนวความคิดว่า สิทธิธรรมชาติของบุคคลเป็นสิทธิที่ไม่อาจโอนให้แก่กันได้ สิทธิธรรมชาตินั้นเกิดขึ้นพร้อมกับบุคคล และเป็นสิทธิตามประจำตัวของบุคคลนั้น จะจำกัด ริดรอน หรือให้แก่ผู้อื่นไม่ได้เลย

3) **เกิดจากลัทธินิยมความรุนแรง (Radicalism)** โดยถือว่า การใช้กำลังจะถูกกล่าวอ้างเวลาหนึ่งเวลาใดว่าเป็นจุดมุ่งหมายของสถาบันการเมืองทั้งมวล และจุดหมายของสถาบันการเมืองดังกล่าวนี้ก็คือ การรักษาไว้ซึ่งสิทธิธรรมชาติของมนุษย์

2. คำสอนและหลักศาสนาคริสต์

ศาสนาคริสต์ เป็นศาสนาที่มีอิทธิพลต่อชาวยุโรป ซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดแนวคิดสิทธิ และเสรีภาพของมนุษย์ที่สำคัญแหล่งหนึ่งของโลก โดยศาสนาคริสต์สอนว่ามนุษย์ทุกคนเสมอเหมือนกันในสายตาของพระผู้เป็นเจ้า มนุษย์ทั้งหลายต่างเป็นบุตรของพระผู้เป็นเจ้าทุกคน และถือว่าร่างกายของมนุษย์มีคุณค่าอยู่ในตัวเนื่องจาก มนุษย์คือสัตว์โลกที่พระผู้เป็นเจ้าสร้างขึ้นตามรูปแบบเช่นเดียวกับพระองค์ ดังนั้นร่างกายมนุษย์จึงได้รับมอบอำนาจจากพระผู้เป็นเจ้าให้มีศักดิ์ศรีสมกับที่เป็นรูปแบบของพระผู้เป็นเจ้านั่นเอง ด้วยเหตุนี้ทำให้มนุษย์ไม่อาจยอมรับอำนาจของรัฐว่ามีเหนือความเป็นอยู่ของมนุษย์ทุกกรณีโดยไม่มีข้อยกเว้น⁴⁵

ส่วนแนวความคิดของศาสนาคริสต์เกี่ยวกับการจำกัดอำนาจรัฐนั้นเป็นเรื่องการแปลความของบรรดาสาวกของพระเยซู ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า ศาสนาคริสต์ไม่ได้เทศนาสั่งสอนให้ประชาชนแข็งข้อขัดขืนอำนาจของฝ่ายบ้านเมือง แต่ประสงค์ให้มีการแบ่งขอบเขตให้เด็ดขาดออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนที่ขึ้นกับอำนาจฝ่ายบ้านเมืองกับส่วนที่ขึ้นกับอำนาจของพระผู้เป็นเจ้า ส่วนที่ขึ้นกับอำนาจของพระผู้เป็นเจ้า คือส่วนที่อำนาจฝ่ายบ้านเมืองเหลือไว้ให้เป็นอิสระ ซึ่งหมายถึงเสรีภาพส่วนบุคคลนั่นเอง และหากอำนาจฝ่ายบ้านเมืองเข้าไปยุ่งย่ำหรือเกี่ยวข้อง ประชาชนก็ย่อมมีเหตุผลที่จะต่อต้านคัดค้านได้⁴⁶

⁴⁵ วีระ โลจายะ, กฎหมายสิทธิมนุษยชน, หน้า 475-476.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 481.

3. เอกสารประวัติศาสตร์สิทธิมนุษยชน

แนวความคิดในเรื่องกฎหมายธรรมชาติและสิทธิธรรมชาตินี้ได้ถ่ายทอดจากบรรดานักปราชญ์ไปสู่ผู้ปกครองเมืองและประชาชนทั่วไป จนทำให้เกิดปฏิกิริยาทางการเมืองเพื่อต่อต้านและจำกัดอำนาจของบุคคลให้เป็นที่แน่นอน การกระทำดังกล่าวนี้เกิดขึ้นในรูปต่างๆ เช่น โดยการปฏิวัติหรือการประกาศอิสรภาพของดินแดนที่อยู่ใต้การปกครองของประเทศอื่นๆ หรือในบางกรณีผู้มีอำนาจปกครองก็ได้มีเจตนาจะให้การรับรองสิทธิแก่ประชาชนไว้เป็นหลักฐานด้วยตนเอง ดังเช่น การจัดทำมหากฎบัตรแมกนา คาร์ตา การประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกาในทวีปอเมริกา และการปฏิวัติใหญ่ในฝรั่งเศส ค.ศ.1789 เป็นต้น ซึ่งมีสาระสำคัญ⁴⁷ ดังนี้

3.1 มหากฎบัตรแมกนา คาร์ตา (Magna Carta)

มูลเหตุที่มีการจัดทำเอกสารฉบับนี้ คือ ในสมัยของพระเจ้าจอห์น (John) แห่งอังกฤษ พระองค์เกิดขัดแย้งกับพวกพระและขุนนาง เพราะพระองค์ใช้อำนาจเกินขอบเขตไป พวกพระและขุนนางจึงบังคับให้พระองค์ลงพระปรมาภิไธยในเอกสารฉบับหนึ่ง เมื่อ ค.ศ.1215 ซึ่งเรียกกันว่า “GREAT CHARTER” หรือมหากฎบัตรแมกนา คาร์ตา (Magna Carta) อันเป็นเอกสารที่ให้ความคุ้มครองสิทธิเสรีภาพแก่ราษฎรชาวอังกฤษ โดยมีบทบัญญัติรวมทั้งสิ้น 63 ข้อ ข้อความที่สำคัญก็คือ

(1) พระมหากษัตริย์จะเก็บภาษีโดยไม่ได้รับความยินยอมจากที่ประชุมพวกนักบวชและพวกบารอนชั้นสูงหาได้ไม่ บทบัญญัตินี้ได้วางหลักการที่ว่า “ไม่มีการเก็บภาษีถ้าไม่มีผู้แทน” (No taxation without representation)

(2) การดเว้นใช้กฎหมาย หรือการยกเว้นไม่ใช้กฎหมายบังคับแก่บุคคลใดบุคคลหนึ่ง จะกระทำมิได้ (Equality before the law)

(3) บุคคลใดจะถูกจับกุม กักขัง ขังขัง หรือริบทรัพย์หาได้ไม่ เว้นเสียแต่จะได้รับการพิจารณาโดยบุคคลชั้นเดียวกับเขา (HIS PEERS) และตามกฎหมายบ้านเมือง

⁴⁷ กุลพล พลวัน, พัฒนาการแห่งสิทธิมนุษยชน, หน้า 30-34.

3.2 คำประกาศอิสรภาพของสหรัฐอเมริกา (The Declaration of Independence)

มูลเหตุที่มีการประกาศเอกสารฉบับนี้ ก็เนื่องจากบรรดามลรัฐอาณานิคมต้องการเป็นเอกราชไม่ยอมขึ้นกับอังกฤษอันเป็นเมืองแม่ อังกฤษจึงส่งกำลังทหารมาปราบปราม เป็นเหตุให้เกิดสงครามระหว่างทหารอังกฤษกับทหารของบรรดามลรัฐอาณานิคม เมื่อสงครามดำเนินมาได้ประมาณหนึ่งปี มลรัฐอาณานิคม 13 มลรัฐของสหรัฐอเมริกาก็ได้ประกาศเอกสารฉบับนี้เมื่อวันที่ 4 เดือนกรกฎาคม ค.ศ.1776 ซึ่งมีข้อความที่รับรองสิทธิของประชาชนอย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากวรรคสองมีข้อความว่า “เราถือความจริงซึ่งได้ประจักษ์แก่ตัวเองแล้วว่า มนุษย์เราเกิดมาพร้อมเท่าเทียมกัน และต่างก็ได้รับสิทธิบางประการซึ่งไม่อาจโอนให้แก่กันได้จากพระเจ้า กล่าวคือ สิทธิในชีวิต สิทธิในเสรีภาพ และสิทธิในการแสวงหาความสุข และเพื่อที่จะป้องกันสิทธิเหล่านี้ จึงได้จัดตั้งขึ้นซึ่งรัฐบาลได้รับอำนาจอันชอบธรรม ด้วยความยินยอมของประชาชนผู้อยู่ใต้การปกครอง เมื่อเป็นเช่นนี้หากรัฐบาลดำเนินการปกครองไปในทางที่เป็นปรปักษ์ต่อหลักการดังกล่าวเมื่อใด เมื่อนั้นก็เป็นสิทธิของประชาชนที่จะเปลี่ยนแปลงหรือเลิกล้มรัฐบาลนั้นได้ และสถาปนารัฐบาลใหม่ขึ้นตามที่เห็นว่าจะทำให้เขาได้รับความปลอดภัยและยังความผาสุกให้เกิดขึ้นมากที่สุด...”

3.3 คำประกาศสิทธิของมนุษย์และของพลเมืองแห่งฝรั่งเศส (The Declaration of the Rights of Man and the Citizen)

มูลเหตุที่มีเอกสารฉบับนี้ก็เนื่องมาจากกษัตริย์ฝรั่งเศส โดยเฉพาะพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 และ 15 ขึ้นครองราชย์ พระองค์ดำเนินนโยบายผิดพลาดหลายประการและขณะนั้นเศรษฐกิจของประเทศฝรั่งเศสกำลังตกต่ำ แต่พระองค์กลับนำเงินมาใช้จ่ายฟุ่มเฟือยในราชสำนักเป็นเหตุให้เงาแห่งการปฏิวัติเกิดขึ้นรางๆ นอกจากนี้บรรดาประเทศเพื่อนบ้าน เช่น อังกฤษและสหรัฐอเมริกาก็ได้ปกครองแบบประชาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกาได้มีรัฐธรรมนูญรับรองสิทธิเสรีภาพของประชาชนและเมื่อครั้งที่สหรัฐฯ ทำสงครามประกาศอิสรภาพกับอังกฤษ ฝรั่งเศสก็ได้ส่งทหารไปช่วยสหรัฐฯ เมื่อเสร็จสงครามพวกทหารฝรั่งเศสจึงได้นำแบบอย่างการปกครองของสหรัฐฯ กลับมาด้วย

โดยสมัชชาแห่งชาติของฝรั่งเศสก็ได้ประกาศใช้ ปฏิญญาว่าด้วยสิทธิของมนุษย์และของพลเมือง” (Declaration des droits de l’Homme et du Citoyen) เมื่อวันที่ 27 สิงหาคม ค.ศ.1789 ซึ่งมีคำอารัมภบทว่า “บรรดาผู้แทนของประชาชนฝรั่งเศสซึ่งประกอบเป็นสมัชชาแห่งชาติได้พิจารณาเห็นว่า ความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ ความหลงลืม ความไม่นำพาต่อสิทธิมนุษยชน เป็นต้นเหตุนำมาซึ่งภัยพิบัติแก่ประชาชนและความเหลวไหลของรัฐบาล ผู้ปกครองทั้งหลายจึงพร้อมกันให้ประกาศเป็นปฏิญญาโดยชัดแจ้ง แสดงถึงสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์อันศักดิ์สิทธิ์ และไม่อาจ

โอนให้แก่กันได้ เพื่อให้ปฏิญญานี้ซึ่งปรากฏอยู่ต่อหน้าบรรดาสมาชิกของสังคมคมนั้น จักได้เตือนให้ทุกคนคำนึงถึงสิทธิและหน้าที่ของตนอยู่ทุกเมื่อ เพื่อให้การกระทำของอำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร อันเป็นไปตามความมุ่งหมายของการจัดการปกครองบ้านเมือง ซึ่งแต่นี้สืบไปจะมีมูลฐานอยู่บนหลักธรรมคาและไม้อาจจะคัดค้านได้นั้น มุ่งไปในทางที่จะผดุงรักษาไว้ซึ่งรัฐธรรมนูญและความเจริญสุขของประชาชน ฉะนั้น สมัชชาแห่งชาติจึงรับรู้และขอประกาศสิทธิต่อไปนี้ของมนุษย์และของพลเมือง ต่อหน้าและภายใต้ความคุ้มครองของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลก...”

ปฏิญญาฯ นี้มีอยู่ทั้งหมด 17 ข้อ โดยรับรองสิทธิของประชาชนที่สำคัญๆ คือ ย้ำว่า มนุษย์ทุกคนเกิดมาโดยมีความเป็นอิสระและสิทธิเท่าเทียมกัน” วัตถุประสงค์ของการเมืองทุกแห่งก็คือการรักษาไว้ซึ่งสิทธิตามธรรมชาติและโอนกันมิได้ของมนุษย์ สิทธิดังกล่าวนี้ก็คือสิทธิในเสรีภาพ ในทรัพย์สิน ความปลอดภัย และการต่อต้านการกดขี่ และอธิบายคำว่าเสรีภาพว่า คือ อำนาจที่จะกระทำการสิ่งใดก็ได้ โดยมีก่อกำหนดรายต่อบุคคลอื่น นอกจากจะยอมรับว่าสิทธิในทรัพย์สินที่เป็นสิทธิที่ล่วงละเมิดมิได้แล้ว ยังได้ระบุถึงสิทธิในการพูดโดยเสรี การพิมพ์โดยเสรี เสรีภาพในการนับถือศาสนา และเสรีภาพจากการจับกุมตามอำเภอใจอีกด้วย

4. กฎบัตรสหประชาชาติและปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

มูลเหตุที่สำคัญ กล่าวคือ ทศวรรษก่อนที่จะจัดตั้งสหประชาชาติ (1935-1945) ถือได้ว่าเป็นยุคหฤโหดสำหรับมนุษยชาติ ประชาชนพลเมืองนับล้านๆ คนถูกกดขี่และเข่นฆ่าโดยรัฐบาลของตนเองอย่างทารุณ ทั้งนี้เนื่องจากการเกิดขึ้นของลัทธิชาตินิยมและลัทธิเหยียดเผ่าพันธุ์อื่น (xenophobia) แต่สิ่งสะท้อนใจต่อมนุษยชาติมากที่สุด คือ เหตุการณ์ในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง ก่อนสงครามโลกจะสิ้นสุดลงไม่กี่ปี ประธานาธิบดีแฟรงกลิน ดี รูสเวลท์แห่งสหรัฐอเมริกา ได้ปราศรัยต่อสภาองเกรสว่าระเบียบโลกใหม่ (New World Order) จะต้องจัดขึ้นภายหลังสงคราม และจะต้องเป็นสถาบันหลักที่ทำหน้าที่คุ้มครองสิทธิมนุษยชน ความคิดนี้นำมาซึ่งการจัดตั้งสหประชาชาติขึ้นเมื่อสงครามสิ้นสุด โดยการริเริ่มของสามมหาอำนาจผู้ชนะสงคราม คือ สหรัฐอเมริกา อังกฤษ และรัสเซีย ด้วยเหตุนี้ กฎบัตรสหประชาชาติอันเป็นธรรมนูญก่อตั้งสหประชาชาติ จึงได้บัญญัติภารกิจหลักที่สำคัญประการหนึ่งขององค์กรแห่งนี้ว่าบรรดารัฐสมาชิกของสหประชาชาติจะต้องส่งเสริมและสนับสนุนการเคารพต่อสิทธิมนุษยชน⁴⁸

ทั้งนี้ได้มีการลงมติและรับรองกฎบัตรสหประชาชาติ เมื่อวันที่ 15 เมษายน ค.ศ. 1945 โดยถ้อยคำในกฎบัตรสหประชาชาติที่ได้แสดงให้เห็นถึงเจตนารมณ์ให้รัฐสมาชิกส่งเสริม สนับสนุน

⁴⁸วิชัย ศรีรัตน์, สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพ, หน้า 5-6.

และให้ร่างเอกสารระหว่างประเทศเกี่ยวกับสิทธิมนุษยชน อยู่เจ็ดแห่งด้วยกัน แห่งแรกอยู่ในคำปรารภ อีก 6 แห่งอยู่ในมาตราที่ 1, 13, 55, 56, 62 และ 68 เช่น ในคำปรารภ เป็นการกล่าวในนามของประชาชนในเครือสหประชาชาติว่า “...จะยืนยันความเชื่อมั่นในสิทธิมนุษยชน อันเป็นหลักมูลในเกียรติศักดิ์และคุณค่าของมนุษย์บุคคล ในสิทธิอันเท่าเทียมกันของบุรุษและสตรี และของประชาชาติใหญ่น้อย..” และในมาตรา 1 ซึ่งมีข้อความแสดงถึงวัตถุประสงค์ของสหประชาชาติได้บัญญัติว่า “เพื่อจะบรรลุถึงความร่วมมือระหว่างนานาชาติ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการเคารพในสิทธิมนุษยชน และเสรีภาพขั้นมูลฐานแก่บุคคลทั่วหน้ากัน โดยไม่คำนึงถึงความแตกต่างเรื่องเชื้อชาติ เพศ ภาษา หรือศาสนา” เป็นต้น ซึ่งบทบัญญัติในกฎบัตรที่เกี่ยวกับสิทธิมนุษยชนดังกล่าวข้างต้นนี้ ได้ทำให้มีการร่างปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในโอกาสต่อมา⁴⁹ โดยได้จัดตั้งคณะกรรมการร่างขึ้นในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ถูกเสนอให้จัดตั้งขึ้นมาก่อนหน้านี้โดยคณะมนตรีเศรษฐกิจและสังคมแห่งสหประชาชาติ ซึ่งคณะกรรมการร่างประกอบด้วย สมาชิกของคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนที่ประกอบด้วยผู้แทนจากประเทศต่างๆ ซึ่งครอบคลุมภูมิภาคต่างๆของโลก และครอบคลุมระบบกฎหมายที่แตกต่างกัน โดยมีนางรูสเวลท์ ซึ่งเป็นภริยาของอดีตประธานาธิบดีรูสเวลท์ เป็นประธานร่างปฏิญญาสากลฯ ซึ่งคณะกรรมการได้ร่างปฏิญญาเสร็จ และสมัชชาใหญ่สหประชาชาติได้มีมติรับรอง โดยมีมติเป็น เอกฉันท์ เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 โดยมีบางประเทศงดออกเสียง⁵⁰

ทั้งนี้ อาจสรุปได้ว่า ในโลกตะวันตก ความคิดเรื่องสิทธิของมนุษย์ในฐานะมนุษย์ที่มีด้วยเหตุว่าเป็นมนุษย์ตามธรรมชาติ ปรากฏขึ้นในทฤษฎีและแนวทางประเพณีปฏิบัติทางการเมือง ก็เมื่อคริสต์ศตวรรษที่ 17 นี้เอง ดังจะเห็นได้ชัดในงานเขียนของ John Locke เรื่อง Second Treatise of Government (1688) ส่วนในสมัยหลังนี้ พัฒนาการแนวคิดสิทธิมนุษยชนทั่วไปอาจแบ่งได้เป็นสามยุค⁵¹ คือ

ยุคแรก เป็นเวลาแห่งการตอกย้ำความสำคัญของสิทธิพลเมืองแห่งรัฐที่จะปลอดภัยไม่ถูกรังแก หรือเอาเปรียบโดยอำนาจรัฐ ดังนั้น จึงเป็นช่วงแห่งการเฉลิมชัยสิทธิเสรีภาพของประชาชน ที่จะใช้กำหนดชะตาชีวิตทางการเมืองของตนเอง นักวิชาการบางคนเห็นว่า ยุคแรกนี้เป็นส่วนผสมของการปฏิวัติฝรั่งเศสกับการกำเนิดสหรัฐอเมริกา และภาพปรากฏที่สำคัญของสิทธิมนุษยชนชนิดนี้จะเห็นได้จากรัฐธรรมนูญอเมริกันที่ประกันสิทธิของพลเมือง โดยเฉพาะปัจเจกชนให้เป็นอิสระจากอำนาจรัฐไว้อย่างสำคัญ

⁴⁹ กุลพล พลวัน, พัฒนาการแห่งสิทธิมนุษยชน, หน้า 38-39.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 41 - 46.

⁵¹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, วิถีสังคมไทย ฯ, หน้า 499-500.

ยุคที่สอง เป็นยุคของ “สิทธิประชาชน” (people’s rights) อันเป็นแนวคิดที่เฟื่องฟู ตั้งแต่ทศวรรษที่ 60 เรื่อยมาจนถึงปลายทศวรรษที่ 80 เป็นยุคที่สิทธิมนุษยชนในเชิงเศรษฐกิจสังคมได้รับการประกันโดยรัฐ ด้วยเหตุนี้รัฐจึงมีหน้าที่มากขึ้นในการดูแลจัดการสวัสดิการให้กับผู้คน ดังนั้นเมื่อมีหน้าที่มากขึ้น บทบาทอำนาจรัฐก็มักเพิ่มขึ้นตามไปด้วย

ยุคที่สาม เป็นยุคที่พยายามเชื่อมโยงสิทธิมนุษยชนเข้ากับสิทธิแห่งการพัฒนา ในฐานะกระบวนการสร้างสันติภาพในสังคม โดยโยงเข้ากับปัญหาระดับโครงสร้างต่างๆ เช่น ปัญหาที่กระทบจากกระบวนการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นการใช้พลังงานนิวเคลียร์หรือการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนปัญหาการแบ่งสรร “จัดการ” ทรัพยากรธรรมชาติที่หายาก ไม่ว่าจะเป็นดินหรือน้ำในดินแดนต่าง ๆ ทั้งในระดับประเทศ หรือในระดับระหว่างประเทศ โดยปัญหาดินน้ำ ป่าเขาเหล่านี้ เป็นที่มาของการให้ความสำคัญกับสิทธิในการพัฒนาในฐานะสิทธิมนุษยชน ยิ่งความขัดแย้งในกระบวนการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติเข้มข้นขึ้น สิทธิการพัฒนาที่ขยายตัวเชื่อมโยงเข้ากับบทบาทการต่อสู้ของชุมชนเพื่อพิทักษ์วิถีชีวิต และทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น ยิ่งอำนาจของทุนจากต่างแดนขยายเข้ามาครอบงำทรัพยากรธรรมชาติของประเทศอื่น ๆ มากขึ้น สำนึกในกระแสความเป็นตัวของตัวเองที่จะเป็นอิสระจากการครอบงำ ทำให้การตั้งคำถามต่อกระแสสิทธิมนุษยชนในฐานะเครื่องมือทางการเมืองของชาตินิยมหาอำนาจรุนแรงชัดเจนยิ่งขึ้น

ข้อจำกัดความเป็นสากลของปณิญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

การที่หลักสิทธิมนุษยชนมีลักษณะเป็นอุดมการณ์ และหลักอุดมการณ์ก็ย่อมมีรากฐานความเป็นมา จึงทำให้ประเด็นความเป็นสากลของหลักสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะปณิญาสากลฯ ได้ถูกตั้งข้อสังเกต และมีการแสดงความคิดเห็นจากนักวิชาการในโลก ทั้งที่เห็นด้วยและคัดค้านอย่างมากมาย จนอาจจะกล่าวได้ว่า วิกฤตการณ์แห่งการเปลี่ยนแปลงซึ่งโลกกำลังเผชิญอยู่ที่สำคัญอีกชนิดหนึ่ง ก็คือ การเปลี่ยนแปลงเชิงคุณค่า และฐานคิดต่อปัญหาที่มนุษย์เห็นว่าศักดิ์สิทธิ์และสำคัญ คือ เรื่องสิทธิมนุษยชนนั่นเอง⁵² โดยมีความคิดเห็นที่สำคัญหลายประการด้วยกันคือ

ประการแรก เรื่องกาลเวลา ซึ่งเสนอว่า จามริก⁵³ ได้กล่าวว่า แท้จริงความหมายและขอบข่ายของหลักสิทธิมนุษยชนนั้น มีลักษณะธรรมชาติที่เป็นพลวัตและมีปฏิสัมพันธ์ ซึ่งเป็นผลสะท้อนจากพัฒนาการเปลี่ยนแปลงในประวัติศาสตร์มนุษยชาติ และเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความสำนึกและการเรียนรู้แสวงหา ด้วยเหตุนี้ ความหมายและขอบข่ายของสิทธิมนุษยชน จึงไม่อาจเป็นที่เข้าใจได้

⁵² ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *วิถีสังคมไท ๑*, หน้า 504.

⁵³ เสน่ห์ จามริก, *สิทธิมนุษยชน ๑*, หน้า 278.

ในแง่กฎหมายมาตรฐานที่หยุดนิ่งหรือ เป็นภาพนิ่ง หากแต่มีความหมายในแง่ของกระบวนการ ปฏิสัมพันธ์อันเป็นพลวัต ดังที่ Jacques Maritain⁵⁴ ได้ตั้งข้อสังเกตไว้อย่างแหลมคมว่า “ไม่มี ปรากฏการณ์หรือคำประกาศสิทธิมนุษยชนใดจะเป็นที่สิ้นสุดหรือสุดท้าย แต่ (ปฏิญญาสิทธิมนุษยชน) จะควบคู่กันไปด้วยกันเสมอไปกับสภาวะของจิตสำนึก และอารยธรรมตรงช่วงขณะหนึ่งใน ประวัติศาสตร์” นั้นแสดงว่า เมื่อเวลาและสถานการณ์ต่างๆ เปลี่ยนแปลงไป ก็จะต้องมีการทบทวน ถึง ความหมายและขอบข่ายของปฏิญญาสิทธิมนุษยชนว่ายังเหมาะสมหรือไม่อย่างไร

ประการที่สอง เกณฑ์คุณค่าและมาตรฐานสิทธิที่มุ่งพยายามให้ครอบคลุมอย่างเบ็ดเสร็จ เป็นสากล ดังเช่น “ปฏิญญาสากลฯ” นั้น โดยแท้จริงเป็นแต่เพียงหลักการที่อยู่โดยพื้นฐานกับ วัฒนธรรมปัจเจกเสรีนิยม และประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์ของโลกตะวันตกและขาดความ สัมพันธ์เชื่อมโยงต่อสภาพความเป็นจริงทางเศรษฐกิจ การเมือง บริบทวัฒนธรรม และประสบการณ์ ทางประวัติศาสตร์ของสังคมโลกภายนอกตะวันตก ซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายกันออกไป⁵⁵ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้อยคำในปฏิญญาสากลฯ ดังเช่น “มนุษย์เกิดมามีอิสระเสมอภาคกันในเกียรติศักดิ์ และสิทธิ ต่างมีเหตุผลและมโนธรรม และควรปฏิบัติด้วยเจตนารมณ์แห่งภราดรภาพ” ถือว่าเป็น ถ้อยคำที่คัดลอกมาจากงานของจอห์น ล็อก แทบทุกคำ ซึ่งเป็นแนวคิดที่แพร่หลายในยุโรป⁵⁶

นอกจากนี้ ความหลายข้อในปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจะเป็นผลโดยตรงจาก บทเรียนแห่งประสบการณ์ที่ชาวยิวถูกกระทำผ่านระบบกฎหมายเยอรมันก่อนสงครามโลกครั้งที่ สอง เช่น ปฏิญญาสากลฯ ข้อ 6 ระบุว่า “ทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นบุคคล ตามกฎหมาย” ความข้อนี้สะท้อนอย่างชัดเจนถึง ความทรงจำของยุโรปต่อการที่รัฐบาลเยอรมัน ประกาศยึดทรัพย์สินของชาวยิว โดยไม่ใส่ใจกับฐานะความเป็น “บุคคลตามกฎหมาย” ของชาวยิว หรือ ปฏิญญาสากลฯ ข้อ 16 วรรค 1 ระบุว่า “ชายและหญิงที่มีอายุเต็มบริบูรณ์แล้ว มีสิทธิที่จะทำ การสมรสและจะก่อตั้งครอบครัว โดยปราศจากการจำกัดใดๆอันเนื่องมาจากเชื้อชาติ สัญชาติ หรือ ศาสนา ต่างมีสิทธิเท่าเทียมกันในการสมรส ระหว่างการสมรส และในการขาดจากการสมรส” ซึ่ง ข้อนี้ถูกคัดค้านอย่างมากมาจากโลกมุสลิม แต่ที่จริงเป็นข้อที่ตราไว้ได้แย้งกฎหมายนูเรมเบิร์ก ที่ห้ามการสมรสระหว่าง “อารยัน” และชาวเยอรมันเชื้อสายยิวต่างหาก ในแง่นี้อาจกล่าวได้ว่า ประวัติศาสตร์ของแนวคิดสิทธิมนุษยชนแยกไม่ออกจากประวัติศาสตร์ยุโรปยุคใหม่ที่มีผู้จัดการกับ ประสบการณ์การสังหารล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิว⁵⁷ นอกจากนี้ ถ้าพิจารณาปฏิญญาสากลฯ ตั้งแต่

⁵⁴ อังในเสน่ห์ จามริก, เรื่องเดียวกัน, หน้า 278.

⁵⁵ เสน่ห์ จามริก, สิทธิมนุษยชน ๑, หน้า 273.

⁵⁶ วิชัย ศรีรัตน์, สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพ, หน้า 8.

⁵⁷ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, วิถีสังคมไท ๑, หน้า 506.

ข้อ 5-11 ก็จะพบว่าเป็นหลักนิติธรรมของระบบกฎหมายอังกฤษอีกด้วย⁵⁸ และอีกสาเหตุหนึ่งคือ หลักอุดมการณ์อันสูงส่งข้างต้น (ปณิญาสาทุก) มาจากกระแสการเปลี่ยนแปลงและพลังชนชั้นกลางในโลกตะวันตก ซึ่งเติบโตขึ้นมามีพลังทางเศรษฐกิจพอทัดเทียมกับกลุ่มขุนนางชนชั้นอำนาจเก่า และอาศัยทฤษฎีสถิติธรรมชาติเป็นหลักอุดมการณ์ต่อสู้ โดยมีเป้าหมายเพื่อจัดขวากหนามทั้งหลายทางการเมืองการปกครอง เพื่อที่ตนจะได้ประกอบอาชีพธุรกิจของตนอย่างอิสระ⁵⁹

ประการที่สาม ปัญหาการแบ่งแยกระหว่างสิทธิราษฎรและสิทธิทางการเมือง กับสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ถึงแม้ว่าปณิญาสาทุก ได้ครอบคลุมรวมสิทธิทั้งสองเข้าด้วยกัน แต่ก็ยังเป็นผลสืบเนื่องมาจากการประนีประนอมระหว่างมหาอำนาจฝ่ายตะวันตกกับมหาอำนาจฝ่ายสังคมนิยม โดยฝ่ายแรก คงให้ความสำคัญเฉพาะสิทธิราษฎรและสิทธิทางการเมือง โดยยึดมั่นถือนั่นว่าเป็นสิทธิมนุษยชนที่แท้จริงในโลก โดยนัยนี้ เรื่องของสิทธิมนุษยชนจึงถูกนิยามอย่างคับแคบจำกัดความหมาย และจำกัดขอบข่ายอยู่เฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล สิทธิในทรัพย์สิน และหลักนิติธรรม แต่ในขณะเดียวกัน เรื่องปัญหาเศรษฐกิจสังคม เช่น ความยากจน ทุพโภชนาการ การไร้ที่อยู่อาศัย ไร้การศึกษา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้กลับถูกละเลยหรือมองข้ามไปในสายตาของนักสิทธิมนุษยชนตะวันตก

ในขณะเดียวกัน สิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมตามที่บัญญัติไว้ในปณิญาสาทุก และกติกาสัญญาระหว่างประเทศ โดยแท้จริงเป็นเพียงข้อบัญญัติที่สะท้อนออกมาจากบริบทวัฒนธรรม และประสบการณ์ทางประวัติศาสตร์สังคมนิยมของอดีตสหภาพโซเวียต ถึงแม้จะขัดแย้งกับฝ่ายทุนนิยมเสรีนิยมตะวันตก หากแต่โดยรากฐานจริงๆ แล้ว ต่างก็ร่วมอยู่ในกระแสหลักอุดมการณ์นิยมด้วยกัน ซึ่งเป็นต้นตอสำคัญของปรากฏการณ์บั่นทอนทำลายสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสังคม ส่วนที่ถูกแบ่งแยกและแปลกแยกออกไปเป็นภาคเกษตรและชนบท และสิทธิประเภทนี้ก็ให้ความหมายเป็นแต่เพียงสิทธิเท่าที่จะอำนวยให้ภายใต้ระบบรัฐสวัสดิการเท่านั้น ไม่ใช่สิทธิเชิงบวกที่บุคคลหรือกลุ่มชนภายนอกกระบวน เช่น ชาวไร่ชาวนา จะพึงสร้างสรรค์แสวงหาของตนเองได้อย่างอิสระ⁶⁰

ประการที่สี่ บางฝ่ายเห็นว่า สิทธิมนุษยชนในรูปสากล (ปณิญาสาทุก) เป็นความพยายามของโลก “ตะวันตก” ที่จะครอบงำโลกทางความคิด โดยบิดเบือนประเด็นปัจเจกชนนิยมเสรีให้อยู่ในกรอบของสิทธิมนุษยชนสากล จึงทำให้มีการวิพากษ์วิจารณ์แนวคิดครอบงำโลกชนิดนี้

⁵⁸วิชัย ศรีรัตน์, สิทธิมนุษยชนและสิทธิเสรีภาพ, หน้า 8.

⁵⁹เสนห์ จามริก, สิทธิมนุษยชน ฯ, หน้า 259.

⁶⁰เรื่องเดียวกัน, หน้า 275 – 276.

โดยเฉพาะจากนักคิดนักทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับกระแสคตินอกสังคมฝรั่ง (ตะวันตก) ซึ่งผู้วิพากษ์วิจารณ์สิทธิมนุษยชนสากลมักจะอาศัยข้อถกเถียงหลักสองประการ⁶¹ คือ

1. การสถาปนาสิทธิมนุษยชนสากลที่ปรากฏอยู่ในรูปปฏิญญาสากลนี้ เกิดขึ้นในบริบทระดับระหว่างประเทศที่ริเริ่มโดยประธานาธิบดี Franklin D. Roosevelt แห่งสหรัฐอเมริกา ซึ่งร่างคำประกาศแรก เติร์มโดยศาสตราจารย์ John Humphrey ชาวแคนาดา ร่างสุดท้ายเตรียมโดย Rene Cassin แห่งฝรั่งเศส แม้ว่าในระหว่างการเตรียมเอกสารตอนต้นจะมีตัวแทนของกลุ่มวัฒนธรรมหลากหลาย คือ อเมริกัน อาหรับ อังกฤษ แคนาดา จีน ฝรั่งเศส เยอรมันที่มีโซนาซี อิตาลี อินเดีย ลาตินอเมริกา โปแลนด์ รัสเซีย และสเปน เข้าร่วมร่างเอกสารที่ American Law Institute เมื่อ ปี ค.ศ. 1942 ก็ตาม แต่ก็อาจกล่าวได้ว่า โครงสร้างอำนาจที่รองรับกระบวนการทั้งหมด หรือบริบทของแนวคิดสิทธิมนุษยชนสากล เป็นโครงสร้างอำนาจฝ่ายฝรั่ง (ตะวันตก) เป็นหลัก

2. เกณฑ์สิทธิมนุษยชน “สากล” นี้ มิได้นำมาใช้อย่างเสมอกันทั่วโลก และมีผู้คนอีก 5 ใน 6 ของประชากรในโลกที่ได้รับเคราะห์ เพราะสิทธิมนุษยชน “สากล” ที่ฝ่าย “ตะวันตก” ครอบงำเช่นนี้ เช่นนักวิชาการส่วนหนึ่งเห็นว่าเพราะการครอบงำดังกล่าว ทุกปีจะมีเด็กกว่า 650,000 คน ในเอเชีย แอฟริกา และลาตินอเมริกา ต้องเสียชีวิตเพราะภาระหนี้สินที่ประเทศอ่อนแอในทวีปเหล่านี้ต้องชำระให้กับประเทศที่แข็งแกร่งกว่าในโลก “ตะวันตก” โดยฝ่ายที่ให้ความสำคัญกับสิทธิมนุษยชน “สากล” คือโลก “ตะวันตก” นั่นเอง คุณเหมือนจะไม่ใส่ใจอะไร ขอเพียงให้พลเมืองของประเทศเหล่านั้นมีสิทธิทางการเมืองไปเลือกตั้งได้ก็พอแล้ว ข้อโต้แย้งชนิดนี้เป็นการวิเคราะห์สิทธิมนุษยชนภายใต้บริบททางการเมืองที่เป็นอยู่ อย่างไรก็ตาม ในทัศนะของผู้สนับสนุนสิทธิมนุษยชนสากลมีความเห็นว่า สิ่งที่ปรากฏอยู่ในรูปปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน นับเป็นปรากฏการณ์สำคัญยิ่งต่ออารยธรรมมนุษย์ นับตั้งแต่สนธิสัญญาเวสต์ฟาเลีย เมื่อปี ค.ศ. 1648 เป็นต้นมา เพราะถือกันว่าการที่มวลสมาชิกสหประชาชาติรับรองปฏิญญาสากลเมื่อ 10 ธันวาคม ค.ศ. 1948 เป็นการรับรองมติที่สำคัญที่สุด โดยองค์กรระหว่างประเทศ ด้วยเป็นการประกาศเจตนารมณ์ไม่ยอมรับ “Realpolitik” และประสงค์จะสถาปนาระเบียบของโลกใหม่ สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างนานาชาติ และภายในประเทศเอง นับเป็นการสถาปนาเกณฑ์คุณค่าอย่างใหม่ที่มุ่งให้ความสำคัญกับความเป็นมนุษย์ยิ่งกว่าจะถืออำนาจ และผลประโยชน์ของประเทศเป็นสิ่งสำคัญสูงสุด⁶²

⁶¹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, วิถีสังคมไท ๑, หน้า 504-506.

⁶² เรื่องเดียวกัน, หน้า 505.

ประการที่ห้า นักวิชาการบางท่านเห็นว่า ที่ปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ถือกำเนิดขึ้นโดยผ่านการเห็นชอบจากนานาประเทศมาได้ ก็เพราะในช่วงเวลาดังกล่าว แม้สงครามเย็นจะเริ่มขึ้นแล้ว แต่ก็ยังมีได้แง่ตัวจนประชาคมโลกทำอะไรไม่ได้ ฝ่ายโซเวียตแม้จะดำเนินการให้ฝ่ายตนรวมทั้งยูโกสลาเวียงดออกเสียงในการลงคะแนนเสียงขั้นสุดท้าย แต่ก็ไม่ได้มุ่งล้มล้างปฏิญานี้แต่อย่างใด นอกจากนั้น ตัวแทนของจีนในคณะกรรมการร่างปฏิญานานี้ ก็เป็นนักวิชาการด้านขงจื้อชื่อ ศาสตราจารย์ซาง แต่หากเปลี่ยนเวลาให้เน้นเข้ามาอีกสองสามปี ตัวแทนจีนภายใต้รัฐบาลปฏิวัติของ เหมา เจ๋อ ตุง คงจะเปลี่ยนไป และอาจส่งผลต่อปฏิญานี้ได้เช่นกัน

นอกจากจังหวะเวลาทางประวัติศาสตร์ (historical moment) ที่สงครามเย็นยังมิได้เข้มข้นแข็งตัวดังกล่าวแล้ว ยังมีปัจจัยแห่งจังหวะเวลาอีกสองเรื่องที่สำคัญ เรื่องแรกคือ ในเวลานั้นระบอบอาณานิคมเดิมเพิ่งจะล่มสลาย นานาชาติประกาศความเป็นอิสระของตน รัฐบาลใหม่ ๆ เหล่านี้มักมีที่มาจากขบวนการต่อสู้กับนักล่าอาณานิคมซึ่งเป็นฝรั่งเศสวันตก ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาลอินเดีย พม่า หรืออินโดนีเซีย เสียงเรียกร้องสิทธิของชาติที่จะเป็นอิสระไม่ถูกแทรกแซงจากภายนอก จึงเป็นเสียงที่สำคัญต่อการกำหนดทิศทางสิทธิมนุษยชนในจังหวะเวลาทางประวัติศาสตร์นั้น แต่เสียงดังกล่าวต้องเผชิญกับประสบการณ์ทางการเมืองสำคัญที่ยุโรปเพิ่งผ่านพ้นมา นั่นคือ ประสบการณ์การสังหารล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิว (holocaust) ความหลายข้อในปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนจะเป็นผลโดยตรง จากบทเรียนแห่งประสบการณ์ที่ชาวยิวถูกกระทำผ่านระบบกฎหมายเยอรมันก่อนสงครามโลกครั้งที่สอง ด้วยเหตุนี้ นักวิชาการด้านสิทธิมนุษยชนบางท่านจึงสรุปว่า “หากการสังหารล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวไม่เกิดขึ้น ก็คงจะไม่มีปัญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน เพราะฉะนั้นจึงไม่อาจมีศรัทธาต่อปัญญาสากลฯ ได้ อย่างไม่มีเงื่อนไข” อย่างไรก็ตาม ผู้ที่สนับสนุนความเป็นสากลของปัญญาสากลฯ ได้ให้ข้อสังเกตในประเด็นนี้ว่า ในครึ่งหลังศตวรรษที่ 20 มีปรากฏการณ์สังหารล้างเผ่าพันธุ์มิให้เห็นมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นที่กัมพูชาภายใต้การปกครองของเขมรแดงในทวีปเอเชีย หรืออดีตยูโกสลาเวียด้วยน้ำมือของพวกเซิร์บในยุโรป ในแง่นี้ แม้ว่าปัญญาสากลฯ จะถือกำเนิดขึ้นภายใต้บริบทในจังหวะเวลาทางประวัติศาสตร์เฉพาะพิเศษ แต่ก็ดูเหมือนจะสำคัญต่อปัญหาที่โลกกำลังประสบอยู่ทั่วไปดังตัวอย่างที่ยกมา⁶³

ด้วยเหตุนี้ ความเป็นสากลของปัญญาสากลฯ จึงมีข้อจำกัดอยู่ในตัวเอง ที่สำคัญข้อจำกัดนี้ไม่ใช่แต่ในแง่ที่นำไปปรับใช้กับสังคมภายนอกตะวันตก ซึ่งมีรากฐานความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ และสภาพแวดล้อมทางสังคมวัฒนธรรมแตกต่างกันเท่านั้น หากแม้แต่ความสมบูรณ์ในตัวหลักการของปัญญาสากลฯ เองก็มีข้อจำกัด และขาดฐานความคิดและหลักปฏิบัติของ

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 505 - 507.

ความเป็นสากลอย่างแท้จริงอีกด้วย⁶⁴ แต่เมื่อพิจารณาในแง่พัฒนาการโดยส่วนรวมแล้ว อาจกล่าวได้ว่าปรัชญาสากลๆ เท่ากับเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงประสบการณ์ในประวัติศาสตร์การต่อสู้เพื่ออิสรภาพของมนุษย์อันสั่งสมมานานนับศตวรรษๆ กล่าวคือ เป็นการผสมผสานประสบการณ์ขึ้นเป็นแม่บท ครอบคลุมความหมาย และหลักการว่าด้วยสิทธิมนุษยชนอย่างกว้างขวางรอบด้าน ทั้งในด้านสิทธิราษฎรและการเมือง ซึ่งได้รับแรงบันดาลใจจากกระแสอุดมการณ์ของฝ่ายโลกทุนนิยมตะวันตก และในด้านสิทธิเศรษฐกิจและสังคมมาจากกระแสอุดมการณ์ฝ่ายโลกสังคมนิยม ซึ่งทำให้อุดมการณ์สิทธิมนุษยชนทั้งสองกระแสได้มาผสานและกลายเป็นตัวแบบ และแรงบันดาลใจส่วนหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงและการต่อสู้เพื่ออิสรภาพ ในหมู่ชนชาติโลกที่สามหรือที่กำลังพัฒนา⁶⁵

สาเหตุของข้อจำกัดความเป็นสากลของปรัชญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน

เมื่อได้วิเคราะห์เรื่องสิทธิมนุษยชนที่มีการถกเถียงและวิพากษ์วิจารณ์นี้ อาจกล่าวสรุปได้ว่า มีสาเหตุมาจากการมองหรือการนิยามความเป็นมนุษย์ที่แตกต่างกัน ดังที่ไซยงค์ ไซยพร⁶⁶ กล่าวว่า เมื่อวิเคราะห์ประเด็นเรื่องสิทธิตามธรรมชาติ และสิทธิมนุษยชนจากมุมมองของนักคิดทางการเมืองในปัจจุบันจะพบว่า ประเด็นปัญหาเรื่องสิทธิมนุษยชนนี้มีรากฐานมาจากแนวคิดในการแบ่งแยกมนุษย์ออกจากสัตว์อื่น ๆ นั่นเอง ซึ่งมีแนวคิดที่สำคัญๆ ดังนี้

1. แนวคิดแบบธรรมชาติมนุษย์

แนวคิดแบบธรรมชาติมนุษย์เป็นแนวคิดที่มุ่งใช้การไต่ตรองทางเหตุผลโดยตรง มากกว่าการสำรวจและใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยมองว่า มนุษย์มีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่เป็น “ธรรมชาติ” หรือ “แก่นแท้” อันแน่นอนตายตัว ไม่ผันแปรไปตามเวลาหรือสถานที่⁶⁷ และเป็นคุณสมบัติสำคัญที่พิเศษแตกต่างอย่างเด็ดขาดจากสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ซึ่งมักจะอ้างว่าคุณสมบัติที่ว่าเป็นคือการมีเหตุผล หรือ

⁶⁴ เสน่ห์ จามริก, สิทธิมนุษยชนฯ, หน้า 247.

⁶⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 251 - 252.

⁶⁶ ไซยงค์ ไซยพร, “หลักการสิทธิมนุษยชนในฐานะวัฒนธรรม: Richard Rorty กับสิทธิมนุษยชนในแนวโพสโมเดิร์นในโลกตะวันตก: ความก้าวหน้าของจริยธรรมในพัฒนาการของ Enlightenment” ในจรัญ โฆษณานันท์ (บก.) วิถีสังคมไท สรรนิพนธ์ทางวิชาการเนื่องในวาระหนึ่งศตวรรษ ปรีดี พนมยงค์, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิเด็ก, 2543), หน้า 515 - 516.

⁶⁷ เฉลิมเกียรติ คีวนวล, ปรัชญาสิทธิมนุษยชนฯ, หน้า 47.

การรู้จักใช้เหตุผลของมนุษย์นี้เองที่ทำให้มนุษย์เหนือกว่าสัตว์อื่นๆ และขณะเดียวกันก็เป็นคุณสมบัติร่วมกันที่มนุษยชาติควรจะตระหนัก ควรที่จะเคารพซึ่งกันและกัน และปฏิบัติต่อกันและกันอย่างเท่าเทียมกัน โดยที่การเคารพและปฏิบัติต่อกันและกันอย่างเท่าเทียมกันนี้หมายถึงการคำนึงถึงศักดิ์ศรีของการเป็นสิ่งมีชีวิตที่พิเศษเหมือนกัน และต่างก็แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ด้วยคุณสมบัติพิเศษ ฉะนั้นประเด็นสำคัญของสิทธิมนุษยชนก็คือ การมีอะไรเหมือนกัน ร่วมกัน และการมีความแตกต่างจากสิ่งอื่น ๆ ร่วมกันนั่นเอง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันว่า ต้นความคิดในการแบ่งแยกมนุษย์ออกจากสัตว์อื่นๆ และการให้ความสำคัญกับคุณสมบัติพิเศษของมนุษย์นี้เริ่มต้นจากความคิดของเพลโต และความคิดของเพลโตที่ว่านี้มีอิทธิพลสำคัญตลอดมาจนถึงยุคสมัยใหม่ โดยเพลโต⁶⁸ เชื่อว่า มนุษย์และสัตว์นั้นมีความแตกต่างอย่างมหาศาล และความแตกต่างนี้มีค่าควรที่จะเคารพยกย่องและสร้างสรรค์ให้พัฒนา เขาเชื่อว่ามนุษย์นั้นมีอะไรบางอย่างที่พิเศษกว่าสัตว์อื่นๆ และความแตกต่างที่ว่่านี้ ทำให้เราสามารถจัดว่ามนุษย์เป็นเพียงสัตว์ชนิดหนึ่ง และด้วยความพิเศษที่ว่่านี้ทำให้เราจำเป็นต้องจัดมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีสถานะพิเศษเฉพาะเหนือสัตว์ทั้งหลาย และการเคารพในคุณสมบัติพิเศษที่ว่่านี้เองที่เป็นเหตุผลให้มนุษย์นำที่จะปฏิบัติต่อกันและกันอย่างดี

แต่เมื่อถึงปลายศตวรรษที่สิบแปด แนวคิดดังกล่าวของเพลโต(หรือแนวคิดแบบธรรมชาติมนุษย์) ก็ถูกท้าทายโดยแนวคิดของนิทเช่ กลับมองว่าการสร้างประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนที่มีเนื้อหาของคุณสมบัติพิเศษร่วมกัน อันทำให้มนุษย์มีศักดิ์ศรีเท่าเทียม และเสมอภาคกันนั้น แท้ที่จริงเป็นสิ่งที่มนุษย์กลุ่มหนึ่งที่อ่อนแอกว่าสร้างขึ้นมาเพื่อหลอกตัวเอง และขณะเดียวกันก็ใช้เป็นเครื่องมือในการปกป้องตัวเองจากมนุษย์ที่แข็งแกร่งกว่า แต่มาร์กซ์⁶⁹ กลับเห็นว่า การกล่าวอ้างเรื่อง “สิทธิมนุษยชนอันเท่าเทียมกัน” ในช่วงเวลาสองร้อยปีที่ผ่านมานี้ เป็นเครื่องมือที่ถูกสร้างขึ้นโดยผู้ที่แข็งแกร่งกว่า เพื่อทำให้ผู้อ่อนแอกว่าเชื่อว่าพวกเขานั้นมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันกับผู้ที่แข็งแกร่งกว่า หรือผู้ที่เอารัดเอาเปรียบพวกเขาอยู่ ซึ่งได้แก่ชนชั้นกรรมกร เป็นการสร้างภาพลวงให้ผู้ที่อ่อนแอกว่าหลงใหลและอึดอ้อมไปกับสิทธิที่ไม่มีเนื้อหาสาระ ไม่ต่างกับความสุขประโลมใจที่เกิดจากยาเสพติด และภาพหลอน และถ้าจะว่าไปแล้ว สิทธิต่างๆ จำกัดอยู่แต่เฉพาะในแวดวงของชนชั้นผู้ครอบครองปัจจัยการผลิตเท่านั้น และเชื่อว่า มนุษย์จะไม่สามารถบรรลุถึงความเสมอภาคแท้จริงได้จนกว่าสังคมจะปราศจากชนชั้น และการกดขี่ทางชนชั้น ซึ่งไซยงค์ ไชยพร⁷⁰ ได้สรุปอย่างตรงไปตรงมาว่า แนวคิดเรื่อง “ธรรมชาติมนุษย์” แท้จริงเป็นเพียงคำกล่าวอ้างที่ปราศจากแก่นสาระ (hallow proclamation) ใดๆ และ...มีสถานะที่ไม่แตกต่างไปจากแนวความคิดต่างๆ ในทาง

⁶⁸ อ้างในไซยงค์ ไชยพร, หลักการสิทธิมนุษยชนฯ, หน้า 532.

⁶⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 516.

⁷⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 520.

การเมือง เช่น เสรีภาพ ความเสมอภาค อำนาจอธิปไตย เป็นต้น ที่ไม่มีเหตุผลทางวิทยาศาสตร์รองรับได้อย่างสมบูรณ์แบบ...แต่เป็นเพียง “อุดมการณ์ความเชื่อ” (ideology) ดังนั้น หากที่จะปฏิเสธว่า “ชนชาตินิยม” นั้นเป็นเพียง “วาทะ” ที่มนุษย์เราใช้เพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับสถาบันและแบบแผนการกระทำบางอย่างในอันที่จะดำรงไว้ ซึ่งอิทธิทธิของคุณลักษณะเฉพาะของบางชนชั้น บางเชื้อชาติ หรือเพศบางเพศ ที่เป็นผู้กำหนดความหมายและเนื้อหาของ “ความเป็นมนุษย์” นั้นขึ้นมา อันทำให้ชนชั้นอื่น เชื้อชาติอื่นๆ หรือเพศอื่น ต้องยอมรับสถาบันและแบบแผนการกระทำดังกล่าวเพื่อแลกกับการยอมรับในความเป็นมนุษย์เหมือนกัน แต่มิได้หมายความว่า จะได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันและเหมือนกัน

2. แนวคิดแบบพลาสติก

โดยมองมนุษย์ในลักษณะที่ตรงกันข้ามกับแนวคิดแบบธรรมชาติอย่างสิ้นเชิง โดยมองว่ามนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงได้เสมอ ตามสภาวะแวดล้อมหรือแรงกระตุ้นจากภายนอก เหมือนกับน้ำที่เปลี่ยนรูปร่าง สี สัน และคุณสมบัติ ตามภาชนะที่บรรจุหรือแรงกระตุ้นจากภายนอก เช่น ความร้อน ความเย็น เป็นต้น ซึ่งเป็นการมองมนุษย์ด้วยลักษณะสัมพัทธ์ (relative) คือมองว่า มนุษย์ไม่มี “แก่นแท้” หรือ “ธรรมชาติ” เฉพาะของตัวเอง มนุษย์มีเพียงแต่คุณสมบัติบางอย่างทางกายวิภาคและสรีระร่วมกันเท่านั้น ดังนั้น มนุษย์จึงเปลี่ยนแปลงได้เสมอเหมือนพลาสติก เหมือนน้ำที่ผันแปรไปตามตัวกำหนดภายนอก ซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้รับอิทธิพลจากการศึกษาทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ที่ได้แสดงหลักฐานจำนวนมากถึงความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมที่ต่างๆ กันของกลุ่มชนต่างๆ⁷¹ ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่ามนุษย์ไม่ได้มีลักษณะเฉพาะหรือมีคุณสมบัติพิเศษแต่อย่างใด

ในขณะเดียวกัน ความก้าวหน้าขององค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ของมนุษย์ในยุคสมัยใหม่ กลับนำไปสู่ข้อสรุปที่ตาลปัตร นั่นคือ ยิ่งการศึกษาในทางชีววิทยาและสัตววิทยาก้าวหน้ามากขึ้นเท่าไร ยิ่งกลับพบว่า ความคิดในเรื่องการแบ่งแยกมนุษย์ออกจากสัตว์อื่นๆ โดยเกณฑ์ที่ว่า มนุษย์มีคุณสมบัติพิเศษเหนือกว่า และแตกต่างจากสัตว์อื่นๆ อย่างเด็ดขาดสิ้นเชิงนั้น ไม่สามารถเป็นข้อสรุปที่มีสาระสำคัญน่าเชื่อถือในทางวิทยาศาสตร์ได้ เพราะผลการศึกษาเกี่ยวกับมนุษย์และสัตว์อื่นๆ นั้นบ่งชี้ไปในทางที่ว่า ไม่มีเส้นแบ่งที่ชัดเจนแน่นอนระหว่างมนุษย์กับสัตว์อื่นๆ ได้ แม้กระทั่งการมีศาสนาของมนุษย์ก็หาใช่ตัวบ่งชี้ถึงลักษณะพิเศษของมนุษย์ที่แตกต่างจากสัตว์อื่นๆ ได้เกณฑ์ต่างๆ ที่นักคิดทั้งหลายใช้ในการแบ่งมนุษย์ออกจากสัตว์อื่นๆ นั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเหตุผล

⁷¹ เฉลิมเกียรติ วัฒนาว, ปรัชญาสิทธิมนุษยชนฯ, หน้า 47.

การมีภาษาพูด การประดิษฐ์คิดค้นเครื่องมือ ฯลฯ ต่างมีปัญหาในตัวของมันเองทั้งสิ้น เกณฑ์ต่างๆ เหล่านี้ก่อให้เกิดผลที่ไม่น่าพึงปรารถนาสองประการนั่นคือ หนึ่ง เกณฑ์ที่ว่าอาจทำให้มนุษย์บางคน ถูกตัดออกจากความเป็นมนุษย์ สอง เกณฑ์ที่ว่านี้ทำให้เราต้องรับสัตว์อื่น ๆ ที่มีคุณสมบัติเข้าเกณฑ์ มาเป็นส่วนหนึ่งของมนุษย์อย่างเราๆ⁷² ประกอบกับในปัจจุบัน มนุษย์ได้ลดความมุ่งมั่นที่จะให้ความสนใจกับความรู้เกี่ยวกับตัวตนที่แท้จริงแน่นอน (อภิปรัชญา – ontology) และประวัติศาสตร์ ในฐานะเป็นตัวชี้แนะของชีวิต เพราะคนจำนวนมากเริ่มรู้ว่า เพียงสิ่งเดียวเกี่ยวกับความเป็นมนุษย์ที่เราได้จากการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาทางประวัติศาสตร์หรือทางมานุษยวิทยาก็ตาม คือ คุณสมบัติในการผันแปรเปลี่ยนแปลงได้หลายรูปแบบ (malleability) อย่างมหัศจรรย์ในตัวคนเรานั้นคือ เรามองตัวเราว่าเป็นสัตว์ที่เปลี่ยนแปลงยืดหยุ่น มีความสามารถในการกำหนดรูปแบบให้กับตัวเราเองได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด มากกว่าที่จะมองว่าเราเป็นสัตว์ที่มีแก่นแท้อะไรบางอย่าง ไม่ว่าจะเป็นสัตว์ที่มีเหตุผลหรือเป็นสัตว์ที่น่ากลัวดุร้ายก็ตาม อย่างไรก็ตามทัศนะของ Richard Rorty มีความแตกต่างกับแนวคิดแบบพลาสติก ซึ่งเขามองว่า⁷³ ปัจจัยภายในมนุษย์เองเป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงคุณสมบัติหรือธรรมชาติมนุษย์ได้ต่างๆ นานา ในขณะที่แนวคิดแบบพลาสติก กลับมองว่าปัจจัยภายนอกเป็นตัวการที่ทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงธรรมชาติของมนุษย์

แต่ทว่าการนำแนวคิดนี้มาใช้ในการศึกษาหรืออธิบายเกี่ยวกับหลักสิทธิมนุษยชน ก็จะสนใจศึกษาด้วยวิธีการแบบปฏิฐานนิยม (positivism) ซึ่งมุ่งพิจารณาข้อมูลเชิงประจักษ์ และลดทอนปัญหาด้านคุณค่า โดยจะให้ความสำคัญอย่างสูงต่อสถานะเงื่อนไขทางสังคม เช่น ปัจจัยทางประวัติศาสตร์ บทบาทของกฎหมายในสังคม ความมั่นคงของรัฐ และอื่นๆ เป็นต้น และมักมองข้ามความสำคัญของ “ปัจจัยมนุษย์” ทำให้มนุษย์กลายเป็นเพียงพลาสติกหรือน้ำในกระแสดังสถานะเงื่อนไข ปัญหาที่พบ คือ ข้อพิพาทมักมุ่งไปที่ “สิทธิกฎหมาย” (positive rights) ที่ปรากฏหลักฐานอยู่ แต่มีคำอธิบายที่อ่อนในการนำเสนอ “สิทธิทางธรรม” (moral right) ซึ่งอันที่จริงเป็นตัวนำหรือสาเหตุของการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ การยกปัจจัยภายนอก เช่น กฎหมาย อำนาจทางการเมือง และปัจจัยทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น ขึ้นอยู่เหนือตัวมนุษย์ ได้ทำให้มนุษย์กลายเป็นเพียงผลผลิต ซึ่งเป็นการลดคุณค่าของสิทธิทางธรรมของมนุษย์ และมีแนวโน้มจะรักษาสถานะเดิมของความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคมตามที่เป็นอย่างอยู่ และปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ ถ้าหากมนุษย์ไม่มีแก่นแท้หรือคุณสมบัติใดๆ ร่วมกันหรือเป็นสากลเลย ก็ไม่สามารถพิจารณา “มนุษยชาติ” ในฐานะที่เป็นหน่วยเดียว (สากล) กันได้ และไม่สามารถนำไปสู่ข้ออ้างที่ว่ามนุษย์มีเอกภาพเป็น

⁷² ไซมอน ไชพร, หลักการสิทธิมนุษยชนฯ, หน้า 516 - 517.

⁷³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 535 - 536.

อันหนึ่งอันเดียวกันได้ นอกจากนี้ย่อมไม่มีคุณค่าหรือบรรทัดฐานใดๆ ที่สมเหตุสมผลและเหมาะสมสำหรับทุกๆ คนได้⁷⁴ ซึ่งจะเห็นว่า เป็นแนวคิดในการมองมนุษย์ที่ไม่สามารถใช้เป็นพื้นฐานสำหรับหลักสิทธิมนุษยชนอันเป็นสากลได้ เพราะขาดเหตุผลหรือข้อสนับสนุนของความเป็น “สากล” ของมนุษย์ ซึ่งผลที่ตามมา คือ ทำให้สิทธิมนุษยชนไม่ใช่หลักที่เป็นสากลอีกต่อไป

ฐานะหรือเนื้อหาของสิทธิมนุษยชน

เมื่อแนวคิดธรรมชาติมนุษย์ (The concept of human nature) มีปัญหาในทางสถานะความจริงสากลดังกล่าว ก็ย่อมส่งผลให้ประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชน อันมีรากฐานมาจากแนวคิดธรรมชาติมนุษย์มีปัญหารุนแรงตามไปด้วย และส่งผลต่อสถานะขององค์ความรู้ในทางทฤษฎีและปรัชญาการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ กล่าวได้ว่า ทฤษฎีและปรัชญาการเมืองได้เข้าสู่การเผชิญหน้ากับปัญหาความเป็นความตายขององค์ความรู้ของตน อันเป็นผลมาจากการเผชิญหน้ากับองค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ในบริบทของสังคมสมัยใหม่ที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลขององค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์⁷⁵ ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้นักวิชาการด้านสิทธิมนุษยชน ได้พยายามค้นหาและเสนอรากฐานแนวคิดสิทธิมนุษยชนใหม่ ๆ ต่าง ๆ มากมาย เพื่อนำมาแก้ไข ปรับปรุง และอธิบายถึงความเป็นสากล อธิบายความสำคัญที่จะต้องมีการเคารพ และยอมรับหลักสิทธิมนุษยชน ซึ่งคำอธิบายเหล่านี้ได้เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยขึ้นอยู่กับแนวคิดในการมองมนุษย์ของแต่ละคน แต่ละแนวคิด ทั้งนี้ประเด็นสำคัญหรือจุดร่วมของแนวคิดใหม่เหล่านี้คือ การมองข้ามมิติหรือมองให้ทะลุกรอบแนวคิดการมองหรือนิยามมนุษย์ทั้งสองข้างต้นที่ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก และผลที่ตามมาก็คือ ฐานะหรือเนื้อหาของสิทธิมนุษยชนมีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น และมีจำกัดเฉพาะหลักสิทธิมนุษยชนสากลในรูปปฏิญญาสากลฯ อีกต่อไป อันได้แก่

1. สิทธิมนุษยชนในฐานะสิทธิทางธรรมชาติ

สิทธิมนุษยชนในฐานะสิทธิทางธรรมมองมนุษย์ทั้งในฐานะที่เป็นปัจเจกชนและเผ่าพันธุ์ โดยไม่มองมนุษย์ตามแนวคิดแบบพลาตินิก ที่ว่ามนุษย์สามารถเปลี่ยนแปลงได้เสมอ หรือตามแนวคิดแบบธรรมชาติมนุษย์ ที่มองว่ามนุษย์มีคุณสมบัติเฉพาะตัวที่เป็น “ธรรมชาติ” หรือ “แก่นแท้” ที่มีลักษณะแน่นอนตายตัวแต่ละปัจเจกบุคคลมนุษย์ที่ “คุณสมบัติ” ของมนุษย์ที่สามารถรู้ได้จากประสบการณ์ ด้วยวิธีการศึกษาแบบมนุษยวิทยาในเชิงปรัชญา ทำให้เห็นทั้งข้อเท็จจริงเกี่ยวกับ

⁷⁴เจลิเมเกียรติ คิวโนวาล, ปรัชญาสิทธิมนุษยชนฯ, หน้า 48.

⁷⁵ไซยงค์ ไชยพร, หลักการสิทธิมนุษยชนฯ, หน้า 516-517.

ตัวมนุษย์และคุณค่าในการดำรงชีวิต ซึ่งคุณสมบัติเฉพาะของมนุษย์มีอยู่หลายประการที่นอกเหนือจากลักษณะร่วมทางสรีระที่ประจักษ์กันอยู่แล้ว เช่น ความสามารถทางสติปัญญา ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่มักกล่าวถึงอยู่เสมอ กล่าวคือ มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีปัญญา สามารถใช้ความคิดอย่างมีเหตุผลได้ และที่ควบคู่กันคือศักยภาพทางอารมณ์ ซึ่งสามารถแสดงออกได้หลายด้าน ที่สำคัญคือความสามารถที่จะรัก ซึ่งมนุษย์สามารถรักได้หลายลักษณะ เช่น รักพ่อแม่ รักสามี รักภรรยา รักเพื่อน ตลอดจนรักตัวเอง นอกจากนี้ความสามารถที่จะกำหนดตัวเอง ก็เป็นคุณสมบัติอีกอย่างหนึ่งของมนุษย์ ด้วยสติสำนึกมนุษย์สามารถตระหนักถึงตัวเอง และสร้างวัตถุประสงค์สำหรับตัวเองได้ ซึ่งสิ่งนี้ได้แสดงถึงศักยภาพในการพัฒนาตัวเอง นอกจากนี้คุณสมบัติในการจินตนาการ และการสร้างความหวังก็เป็นสิ่งที่พบเห็นได้เสมอเช่นกัน ทั้งนี้ยังมีคุณสมบัติของมนุษย์ที่มีลักษณะร่วมกันอีกมาก ที่กล่าวถึงนี้คือบางส่วนของ “คุณสมบัติ” ของความเป็นมนุษย์ ที่สามารถพิสูจน์ได้จากประสบการณ์ของ “มนุษยชาติ” เอง อย่างไรก็ตาม คุณสมบัติเหล่านี้จะต้องพิจารณาในเชิงที่เป็นศักยภาพ กล่าวคือเป็นสิ่งที่มนุษย์มีอยู่และสามารถแสดงออกให้เห็นได้ในด้านต่างๆ แต่มิได้หมายความว่าจำเป็นต้องปรากฏออกมาเสมอไป การที่ศักยภาพหนึ่งๆจะแสดงตัวปรากฏออกมาเป็นจริงหรือไม่นั้น ขึ้นอยู่กับสถานะเงื่อนไขต่างๆที่มีอยู่ที่เกี่ยวข้อง ดังนั้น สิทธิมนุษยชนในฐานะสิทธิทางธรรม จึงวางอยู่บนพื้นฐานการมองมนุษย์ที่ “คุณสมบัติทางธรรม” อันเป็นศักยภาพของชีวิตที่จะต้องได้รับการพัฒนาในฐานะที่เป็นความดี ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของแก่นแท้ของมนุษย์ คุณสมบัติทางธรรมจะต้องได้รับการตอบสนองในภาวะการดำรงอยู่ของบุคคล หรือมิฉะนั้นแล้วเขาจะเรียกร้องสังคมที่ดี คือสังคมที่สามารถตอบสนองให้บุคคลดำรงชีวิตอยู่ได้ และสามารถพัฒนาศักยภาพต่างๆ ของตัวเองในฐานะที่เป็นมนุษย์ได้⁷⁶

ด้วยเหตุนี้ สิทธิมนุษยชนนั้นเป็นสิทธิทางธรรม (moral right) มีลักษณะที่เป็นสากล เพราะเป็นสิทธิที่ทุกคนมีอยู่ในฐานะที่เขาเป็นมนุษย์ แม้ว่าจะได้รับการรับรองตามกฎหมายหรือไม่ก็ตาม สิทธิทางธรรมเป็นข้อเรียกร้องเพื่อความเป็นธรรม ทั้งในการดำรงชีวิตอยู่ส่วนบุคคลหรือส่วนรวม โดยได้รับการสนับสนุนจากหลักการมาตรฐานหรือกฎทั่วไปบางอย่าง อันเป็นปรินัยหรือเป็นที่ยอมรับกัน ซึ่งมีได้จำกัดเฉพาะสิทธิทางธรรมที่เป็น “จรรยาบรรณ” หรือ “คติความเชื่อทางจริยธรรม” ของชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ เพราะสิทธิมนุษยชนเป็นของคนทั้งหลาย⁷⁷ ซึ่งในบางครั้งสิทธิมนุษยชนนั้นอาจขัดแย้ง หรือสอดคล้องกับสิทธิตามกฎหมาย ซึ่งเป็นสิทธิบัญญัติขึ้นก็ได้⁷⁸ โดยบาง

⁷⁶ เฉลิมเกียรติ ศิวนวล, *ปรัชญาสิทธิมนุษยชน*, หน้า 50 - 54.

⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 42.

⁷⁸ กมลทิพย์ แจ่มกระจ่าง, *พัฒนาการของสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย*, (กรุงเทพฯ : ศูนย์การศึกษาการพัฒนาประชาธิปไตย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), หน้า 1.

ครั้งสิทธิมนุษยชนก็เป็นได้ทั้งสิทธิทางธรรมและสิทธิทางกฎหมายไปพร้อมๆกัน ถ้าหากที่ใดมีกฎหมายรับรองสิทธิมนุษยชน ที่นั่นสิทธิมนุษยชนก็เป็นสิทธิทั้งสองอย่าง แต่ที่ใดกฎหมายไม่รับรองสิทธิมนุษยชนก็แสดงว่าที่นั่นมีความไม่ลงรอยระหว่างสิทธิทางกฎหมายกับสิทธิทางธรรมนั่นเอง⁷⁹

ซึ่งข้อแตกต่างระหว่างสิทธิทางกฎหมาย (Positive right) กับสิทธิทางธรรม (moral right) ที่สำคัญมีอยู่สองประการ⁸⁰ คือ

1. สิทธิทางกฎหมายจะต้องมีบทบังคับให้ผู้มีสิทธิสามารถปฏิบัติได้ตามสิทธิที่ตนมีอยู่ ถ้าหากบังคับมิได้สิทธินั้นก็เรียกไม่ได้ว่าเป็นสิทธิทางกฎหมาย ส่วนสิทธิทางธรรมนั้นไม่จำเป็นที่จะบังคับได้เสมอไป บางสิทธิก็บังคับได้ บางสิทธิก็บังคับไม่ได้

2. สิทธิทางกฎหมายสามารถทราบว่ามีหรือไม่มีลักษณะและผลประการใดจากตัวบทกฎหมายที่บ้านเมืองบัญญัติ หรือมีใช้เป็นที่ยอมรับกันในสังคม ส่วนสิทธิทางธรรมนั้นไม่มีแหล่งที่จะค้นคว้าหาได้เช่นสิทธิทางกฎหมาย เราอาจคิดว่าเรามีสิทธิที่จะกระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่ผู้อื่นอาจคิดว่าเราไม่มีก็ได้ เพราะฉะนั้นการมีหรือไม่มีสิทธิ จึงขึ้นอยู่กับเหตุผลที่แต่ละฝ่ายยกขึ้นมาสนับสนุนข้อเรียกร้องของตนว่ามีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด

สิทธิมนุษยชนในฐานะที่เป็นสิทธิทางธรรมอันเป็นสากล ประกอบด้วยด้วยสิทธิรูปแบบต่างๆ ที่ครอบคลุมการดำรงอยู่ของมนุษย์ เพื่อชีวิตที่ดีในสังคมที่ดี⁸¹ คือ

1. สิทธิในชีวิต ซึ่งเป็นสิทธิพื้นฐานที่สุด หมายถึงสิทธิในการมีชีวิตอยู่และได้รับการคุ้มครองให้ปลอดภัย

2. สิทธิในการยอมรับนับถือ หมายถึง การที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความยอมรับกัน ตระหนักถึงศักดิ์ศรีและคุณค่าของชีวิตอันเสมอภาคเท่าเทียมกัน

3. สิทธิในการดำเนินชีวิตและพัฒนาตนเองตามแนวทางที่ชอบธรรม บุคคลย่อมมีสิทธิที่จะดำเนินชีวิตและพัฒนาตัวเองตามที่เขาต้องการ สิทธินี้คาดหวังถึงความสามารถของบุคคลที่จะปกครองตัวเอง ตัดสินใจด้วยตัวเอง และตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาชีวิตสู่จุดหมายอันพึงปรารถนา ทำให้ชีวิตสูงส่งประเสริฐขึ้น

⁷⁹เจลิเมเกียรติ ผิวนวล, **ปรัชญาสิทธิมนุษยชน**ฯ, หน้า 5.

⁸⁰นพธิ สุริยะ, “ประมวลการสอนในระดับปริญญาโทของคณะนิติศาสตร์ วิชากฎหมายว่าด้วยสิทธิมนุษยชน” ในการสอนสิทธิมนุษยชน: เอกสารประกอบการสัมมนาระดับชาติ วันที่ 20 มีนาคม 2530, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย, [2530]), หน้า 10.

⁸¹เจลิเมเกียรติ ผิวนวล, **ปรัชญาสิทธิมนุษยชน**ฯ, หน้า 59 - 60.

2. สิทธิมนุษยชนในฐานะสิทธิวัฒนธรรม

แนวคิดนี้มีความเห็นว่า “ธรรมชาติมนุษย์” ในปัจจุบัน คือ มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีความสามารถที่จะกำหนดรูปแบบต่างๆ ที่หลากหลายให้กับตัวเอง และรูปแบบในการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่มนุษย์เป็นผู้สร้างหรือกำหนดขึ้นมา นี้ เรียกอีกนัยหนึ่งก็คือ “วัฒนธรรม” (nomos) นั่นเอง และวัฒนธรรมที่สำคัญหรือรูปแบบของความเป็นมนุษย์แบบหนึ่งที่มนุษย์สร้างหรือกำหนดขึ้นมาสำหรับตัวมนุษย์ก็คือ “วัฒนธรรมสิทธิมนุษยชน” (a human rights culture) ดังนั้น เมื่อหลักการสิทธิมนุษยชนได้ถูกมองว่าเป็นสิ่งประดิษฐ์หรือวัฒนธรรมหนึ่งของมนุษย์กลุ่มหนึ่ง หากสิ่งที่เป็นสากล มีเหตุผล หรือแก่นสัจธรรมสำคัญอะไรรองรับอย่างที่เราเข้าใจในช่วงเวลาที่ผ่านมา เพราะฉะนั้น สิทธิมนุษยชนในฐานะวัฒนธรรมจึงไม่จำเป็นต้องได้รับการตรวจสอบหรือปกป้อง หรือต้องได้รับการวางเงื่อนไขในวิธีแห่งกระบวนการทางปรัชญาอีกต่อไป (philosophical presuppositions) ซึ่งลำพังข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ในช่วงเวลาหนึ่งก็เพียงพอที่จะเป็นฐานให้กับการดำรงอยู่ของวัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนได้ โดยไม่ต้องอาศัยฐานเหตุผลในทางปรัชญา (foundationalism) แม้แต่น้อย⁸²

โดยปรกติที่ผ่านมา นักปรัชญาและผู้คนทั่วไปมักเชื่อกันว่า ลักษณะหรือคุณสมบัติพิเศษของมนุษย์ที่เป็นฐานสำคัญให้กับสถานะของความรู้ถูกผิด หรือความมีคุณธรรมของมนุษย์คือการที่มนุษย์เป็นสัตว์ที่มี “เหตุผล” (rationality) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ประเด็นเรื่องความมีเหตุผลของมนุษย์นั้นเป็นพื้นฐานสำคัญ และถูกเข้าใจว่าเป็นคุณสมบัติของการมีเหตุผลของมนุษย์นั้นเป็นความจริงสากล ตามแนวความเชื่อแบบนี้ จะมองแนวคิดที่เชื่อในวัฒนธรรมหรือ “การยอมรับสถานะสัมพัทธนิยมของวัฒนธรรม” (cultural relativism) หรือการยอมรับความหลากหลายทางวัฒนธรรมว่าเป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กับแนวคิดที่นิยมหรือยอมรับความไร้เหตุผล (irrationalism) และการยอมรับวิธีหรือวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายก็เท่ากับเป็นการปฏิเสธถึงรูปแบบหรือวิธีที่ถูกต้อง มีเหตุผลที่มีเพียงหนึ่งเดียว ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้เชื่อในการดำรงอยู่ของเหตุผลความถูกต้องที่แท้จริงนั้นไม่สามารถยอมรับได้ แต่แนวคิดนี้ก็กลับมองว่า ความมีเหตุผลนั้น หมายถึง เพียงแค่ความพยายามที่จะสร้างความสอดคล้อง กลมกลืนในระบบความคิดความเชื่อเท่านั้น และหน้าที่ของนักคิดในแนวคิดนี้คือ การหาทางที่จะทำให้วัฒนธรรมของพวกเขา ซึ่งในที่นี้หมายถึง “วัฒนธรรมสิทธิมนุษยชน” มีพลังมากขึ้น และสร้างจิตสำนึกของคนมากขึ้น โดยไม่จำเป็นต้องอ้างถึงอะไรที่เป็นสากล หรืออะไรที่สามารถข้ามบริบททางวัฒนธรรมได้ เพียงเพื่อที่จะแสดงว่าวัฒนธรรมสิทธิ

⁸² เรื่องเดียวกัน, หน้า 518

มนุษย์ชนนั้นมีความเหนือกว่าวัฒนธรรมอื่น และการแก้ปัญหาดังกล่าวนี้ก็คือ การเปลี่ยนมายอมรับว่า “มนุษย์เราสามารถรู้สึกต่อกันและกันในระดับที่มากกว่าสัตว์อื่น ๆ”⁸³

ซึ่งนักวิชาการกลุ่มหนึ่งเชื่อว่า วัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนที่มีบทบาทสำคัญในปัจจุบันนี้ เป็นปรากฏการณ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นจริง และเป็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ (a fact of the world) ของโลกที่ก่อตัวเป็นวัฒนธรรมใหม่ เกิดขึ้นหลังการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ชาวยิวโดยพวกนาซีเยอรมัน (the post-Holocaust world) วัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนนี้เป็นวัฒนธรรมใหม่ที่ผู้คนในโลกเริ่มยอมรับกันมากขึ้น ไม่ต่างกับการยอมรับปรากฏการณ์ของวัฒนธรรมอื่นๆ ที่แผ่ขยายไป ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมการกิน การแต่งตัว ฯลฯ ซึ่งผู้คนในสังคมต่างๆ ยอมรับมาเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิต ถ้าเขาเห็นว่าวัฒนธรรมนั้นๆ เป็นประโยชน์และให้ความสุขความพอใจแก่เขาได้ และโดยเฉพาะในยุคโลกาภิวัตน์ที่ข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนรูปแบบวัฒนธรรมต่างๆ ได้แพร่กระจายและเกิดการปะทะสังสรรค์ และนำมาซึ่งการผสมกลมกลืน (assimilation) ระหว่างวัฒนธรรมต่างๆ เกิดขึ้นทั่วไป แน่นอนว่า วิธีการดำเนินชีวิตในสังคมร่วมกันในสังคมอื่นๆ มันก็ไม่ใช่สิ่งแปลกที่สังคมนั้นๆ จะรับหลักการเรื่องสิทธิมนุษยชนเข้ามาผสมผสานหรือแทนที่วัฒนธรรมเดิมที่ดำรงอยู่ แต่ทว่าไม่สามารถทำหน้าที่ของ “วัฒนธรรม” ให้กับสังคมนั้นๆ ได้อีกต่อไป โดยไม่จำเป็นต้องกล่าวอ้างถึงความเป็นสากลของสิทธิมนุษยชน ไม่จำเป็นที่จะต้องกล่าวอ้างว่า สิทธิมนุษยชนเป็นเรื่องที่มีอยู่มานานแล้วในทุกๆ สังคม หรือเป็นธรรมชาติของสังคมมนุษย์ และไม่จำเป็นที่จะต้องปฏิเสธสิทธิมนุษยชนด้วยเหตุผลที่ว่า สิทธิมนุษยชนเป็นของคนในสังคมอื่นที่เราไม่ควรหยิบยืมมาใช้ แต่สิ่งที่เราควรสำนึกก็คือ สิทธิมนุษยชนในฐานะวัฒนธรรมไม่ใช่สิ่งที่จะสามารถมาตกลง และกะเกณฑ์ให้คนในสังคมต่างๆ ต้องยอมรับ เพราะการแพร่กระจายและการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมนั้น ไม่ใช่สิ่งที่จะเกิดขึ้นจากการกำหนดจากเบื้องบน แต่จะต้องเกิดจากการปะทะสังสรรค์ และผสมปนประหว่างวัฒนธรรมต่างถิ่น และวัฒนธรรมท้องถิ่นของผู้คนภายใต้สังคมนั้นเอง อย่างไรก็ตาม ในเมื่อสิทธิมนุษยชนมีสถานะเป็น “วัฒนธรรม” ก็ย่อมส่งผลตามมาว่า “สิทธิมนุษยชน” นี้เป็นผลผลิตหรือวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมหนึ่ง ก็ย่อมมีความพิเศษในความรู้สึกของคนในสังคมนั้นๆ คนในสังคมนั้นๆ ย่อมสามารถคิดหรือรู้สึกได้ว่า วัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนของสังคมของตนนั้นมีความพิเศษและเหนือกว่า (superior) วัฒนธรรมของสังคมอื่นได้แต่อย่างไรก็ตาม มิได้หมายความว่า วัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนของตนนั้นจะเป็นสิ่งที่สากล

⁸³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 536

ถูกต้อง และเป็นจริงที่สุด เพราะนัยของวัฒนธรรมเองนั้นบ่งถึงสภาวะสัมพัทธนิยม (cultural relativism) ในตัวของมันเองอยู่แล้ว ซึ่งสัมพันธ์กับบริบททางประวัติศาสตร์หนึ่ง ๆ⁸⁴

ด้วยเหตุนี้ สิทธิมนุษยชนจึงไม่สามารถเป็นสิ่งที่บังคับหรือกะเกณฑ์กันภายใต้เงื่อนไขข้ออ้างของกฎธรรมชาติหรือความเป็นสากลของสิ่งที่แท้จริงที่สุด การคัดสิทธิบางประการของคนกลุ่มหนึ่งออกไปโดยคนอีกกลุ่ม ด้วยเหตุผลที่คนเหล่านั้นไม่มีวัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนอย่างที่คนอีกกลุ่มหนึ่งมีนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ เพราะการกระทำได้กล่าวเป็นการกระทำที่อยู่บนพื้นฐานของการแบ่งแยกคนกลุ่มหนึ่งออกจากอีกกลุ่มหนึ่ง ภายใต้เงื่อนไขของความเหมือนกันและความแตกต่าง (identity and difference) ด้วยเหตุผลอะไรบางประการ เพราะด้วยเงื่อนไขของความเหมือนกันและความแตกต่างกันในบางสิ่งบางอย่างนี้เอง ที่เป็นข้ออ้างให้กับคนกลุ่มหนึ่งปฏิบัติอย่างเลวร้ายต่อคนที่มิมีวัฒนธรรม ความเชื่อที่แตกต่างจากตัวเอง โดยเห็นว่า คนที่มีวัฒนธรรมที่แตกต่างจากตนนั้นมีไช้คน และนำไปสู่ข้อแก้ตัวที่ว่า การปฏิบัติต่อคนที่ตนเห็นว่าไม่ไช้คนนั้น ย่อมไม่ถือว่าเป็นการละเมิดความเป็นคนแต่ประการใด และสำหรับปัญหาของการละเมิดสิทธิความเป็นมนุษย์ หรือการที่คนกลุ่มหนึ่งไม่สามารถยอมรับคนอีกกลุ่มหนึ่ง หรือไม่มีความเห็นอกเห็นใจคนนอกกลุ่มของตนนั้น สาเหตุมิได้เกิดจากการที่พวกเขาไม่มีเหตุผลเพียงพอ แต่มันเป็นเพราะพวกเขาดำรงชีวิตในสภาพที่มีความเสี่ยงสูงเกินไป และอันตรายอย่างยิ่ง ความเสี่ยงและอันตรายที่วุ่นวายให้คน ๆ หนึ่งยากที่จะขยายความรู้สึกที่ดี และการมีจริยธรรมของเขาออกไปเกินกว่าระดับครอบครัว กลุ่ม หรือเผ่าของตัวเองได้ แต่สิ่งที่จะช่วยนำเราไปสู่ความรู้สึกของการเป็นชุมชนเดียวกันทั้งโลกนั้น อาจทำได้โดยการพิจารณาถึงสิ่งที่เรามีร่วมกัน นั่นคือ ความเป็นมนุษย์ (humanity) ที่มีความสำคัญกว่าความแตกต่างอื่น ๆ ที่ได้กล่าวมา ซึ่งไม่เป็นสาระสำคัญเลย⁸⁵

แม้ว่าแนวทางนี้จะช่วยให้ทางออกต่อปัญหาเรื่องสิทธิมนุษยชนในบริบทปัจจุบันได้ดี แต่ในรายละเอียดของการปฏิบัติ แนวทางดังกล่าวนี้ยังมีปัญหายุ่งยากพอสมควร โดยเฉพาะรายละเอียดของการปฏิสัมพันธ์ต่อผู้ที่ละเมิดสิทธิมนุษยชน รวมทั้งการเปิดโอกาสให้มีการผสมผสานทางวัฒนธรรม (assimilation) ซึ่งหมายความว่า สิทธิมนุษยชนในแต่ละสังคม ไม่จำเป็นที่จะต้องมีเนื้อหาสาระเหมือนกันเสมอไป จุดเด่นของแนวทางนี้คือ การมุ่งหวังที่จะสร้างผู้คนโดยอาศัยวัฒนธรรมสิทธิมนุษยชนในฐานะวัฒนธรรมใหม่ เป็นเครื่องขัดเกลาทางสังคม (socialization) โดยไม่หวังที่จะเปลี่ยนแปลงผู้คนภายใต้วัฒนธรรมเก่ามากนัก แนวทางนี้ไม่เชื่อในเรื่องธรรมชาติที่ตายตัวของมนุษย์อันไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ขณะเดียวกันการที่มนุษย์ในอดีตและปัจจุบันมี

⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 518

⁸⁵ Richard Rorty อ้างใน ไชยันต์ ไชยพร เรื่องเดียวกัน, หน้า 546-547

พฤติกรรมที่ทำร้ายทารุณต่อกันและกันก็มีสาเหตุจากธรรมชาติ หรือคุณสมบัติอันไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ แต่มีสาเหตุมาจากวิธีคิดบางอย่าง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ เกิดจากวัฒนธรรมหนึ่งๆ ที่เป็นไปได้ว่า ครั้งหนึ่งมันเคยเอื้ออำนวยให้เกิดประโยชน์ต่อการมีชีวิตร่วมกันในสังคม แต่เมื่อเวลาผ่านไป วิธีคิดที่วุ่นวายนี้ไม่สามารถทำหน้าที่ของการเป็นวัฒนธรรมของสังคมได้อีกต่อไป การมองไปข้างหน้าและการกำหนดรูปแบบของคนในรุ่นต่อไป โดยอาศัยวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือถือเป็นหัวใจหลักของนักวิชาการกลุ่มนี้ที่เชื่อว่า ถ้ามนุษย์จะมีคุณสมบัติอะไรพิเศษ คุณสมบัตินั้นก็ คือความสามารถที่จะสร้างตัวตนของตัวเองให้เป็นอะไรต่างๆ นานาในรูปแบบ อันมีความหลากหลายพอ ๆ กับความหลากหลายของวัฒนธรรมของสังคมต่าง ๆ ในโลกนี้⁸⁶

3. สิทธิมนุษยชนในฐานะสิทธิชุมชน

แนวคิดนี้มองว่า “คนมีลักษณะเป็นพลวัต” ซึ่งเห็นด้วยกับคำอธิบายถึงธรรมชาติของมนุษย์ของจอห์น สจ๊วต มิลล์ และถือว่าเป็นคำอธิบายที่ใกล้เคียงความเป็นจริงมากที่สุดที่ว่า “ธรรมชาติของมนุษย์ไม่ใช่เครื่องจักรกล ที่จะสร้างกันขึ้นมาให้ตรงตามต้นแบบอย่างหนึ่ง แล้วก็กำหนดให้ทำงานไปตามที่ถูกสั่งเอาไว้ แต่ (ธรรมชาติมนุษย์) เป็นเสมือนต้นไม้ที่จะต้องเติบโต และพัฒนาตนเองในทุกๆ ด้านตามความโน้มเอียงของพลังภายใน ซึ่งทำให้ธรรมชาติมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิต” โดยที่อิสรภาพในการพัฒนาตนเองนั้น มิได้มีอยู่ในฐานะที่มนุษย์เป็นเพียงหน่วยอะตอม หรือปัจเจกบุคคลสุดโต่งแบบตัวใครตัวมันเท่านั้น หากแต่ด้วยความสำนึกแห่งความเป็นเพื่อนมนุษย์ในตัวเองที่จะพึงมีต่อพันธะหรือความผูกพันทางสังคมอีกด้วย ด้วยศักยภาพอันสร้างสรรค์นี้ทำให้สิทธิเสรีภาพจึงมีแหล่งที่มาจากธรรมชาติภายในจิตสำนึกของมนุษย์เอง ซึ่งได้แก่สิทธิในการพัฒนาตนเองของปัจเจกบุคคล อันเป็นรากฐานของสิทธิชุมชน

ซึ่งการแสดงออกที่เป็นรูปธรรมของสิทธิในการพัฒนาตนเอง อัน เป็นรากฐานของสิทธิชุมชนก็คือ ปรากฏการณ์รวมๆ ที่เรียกว่า “กระแสท้องถิ่น” ซึ่งไม่ใช่แค่เพียงขบวนการเชื้อชาติแบ่งแยกดินแดนเท่านั้น หากยังเป็นไปในลักษณะของชุมชนชาวพื้นเมือง ซึ่งมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และค่านิยม รวมทั้งผลประโยชน์ โดยเฉพาะทรัพยากรท้องถิ่นร่วมกันทั้งธรรมชาติและภูมิปัญญา ในอันที่จะต้องรวมตัวกันทำการปกป้องคุ้มครองต่อภัยคุกคามจากกระแสพาณิชย์นิยมข้ามชาติ และระบบสิทธิทรัพย์สินทางปัญญาของมหาอำนาจอุตสาหกรรมตะวันตก ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้มีนัยสำคัญ คือ เป็นการยกระดับปัญหาสิทธิพัฒนาตนเองจากระดับบุคคลขึ้นสู่ระดับชุมชนดังที่เรียกกันว่า “สิทธิชุมชน” นั่นเอง และประเด็นสำคัญคือ สิทธิชุมชนที่ว่านี้มีรากฐานมาจากสิทธิ

⁸⁶ ไซยนต์ ไชยพร, เรื่องเดียวกัน หน้า 519

พัฒนาตนเองของปัจเจกบุคคล อันแนบเนื่องอยู่ในธรรมชาติและศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์⁸⁷ และสิทธิชุมชนไม่ได้หมายถึงเฉพาะสิทธิของผู้คนที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน แต่รวมทั้งคนที่อยู่ในพื้นที่ที่ต่างกันออกไปด้วย โดยจะต้องมีการรวมตัวกันเพื่อจะจัดการบางสิ่งบางอย่างร่วมกัน ทั้งที่เป็นรูปธรรม เช่น การจัดการทรัพยากร จัดการกับวัตถุปัจจัยต่างๆ ที่คนมีอยู่ เป็นต้น และทั้งที่เป็นนามธรรม ซึ่งอาจจะเป็นบทบาทหน้าที่ ศักดิ์ศรี และอื่นๆ ทั้งนี้ต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของอุดมการณ์ ระบบคุณค่า และความต้องการอย่างเดียวกัน เพราะฉะนั้นสิทธิชุมชนจึงไม่ได้หมายถึงเฉพาะตัวบุคคล แต่หมายถึงกฎเกณฑ์และคุณค่าที่บุคคลเหล่านั้นยอมรับ⁸⁸ อย่างไรก็ตาม แนวคิดนี้ก็มีความยุ่งยากหรือมีปัญหาปรากฏขึ้น เมื่อพยายามต่อต้านกระแสการครอบงำสิทธิมนุษยชน “สากล (ปฏินญาสากลฯ)” ด้วยการนำเสนอแนวคิดที่เป็นรูปธรรม ดังเช่น ในปฏินญาสิทธิชุมชนท้องถิ่น ในประเด็นที่เห็นว่า “บรรดาชนบธรรมเนียม จารีตประเพณี วัฒนธรรม และกฎเกณฑ์ที่ชุมชนท้องถิ่นถือปฏิบัติเป็นวิถีชีวิตสืบเนื่องกันมานั้น เป็นสิทธิชุมชนท้องถิ่นที่รัฐต้องรับรองและไม่อาจแทรกแซงได้” เพราะในบางกรณีชนบธรรมเนียมของชุมชนซึ่งเป็นวิถีชีวิตของชุมชนเองก็ดูจะเป็นปัญหา ตัวอย่างเช่น ต้นเดือนกุมภาพันธ์ 2542 มีชาวอัฟกานิสถานที่พำนักอยู่ในฝรั่งเศส 28 คนตกเป็นจำเลยในศาลกรุงปารีสด้วยข้อหา “ทำร้ายร่างกายผู้อื่นโดยเจตนาจนทำให้ผู้อื่นพิการอย่างถาวร” จำเลยทั้ง 28 คนเป็นผู้ปกครองของเด็กหญิงผู้ถูก “ทำร้าย” จำนวน 48 คน อายุตั้งแต่ 1 เดือนถึง 10 ขวบ เด็กๆ เหล่านี้ถูกนำตัวไปขลิบบางส่วนส่วนของอวัยวะเพศหญิง และจะไม่มีความรู้สึกลึกทางเพศตลอดไป จำเลยสำคัญผู้เป็น “แม่หมอ” ให้การกับศาลว่า ตนมิได้ทำอะไรผิดเลย “ในประเทศของฉันทนการขลิบอวัยวะเพศหญิงเป็นประเพณี และฉันไม่รู้ว่สิ่งนี้ผิดกฎหมายในฝรั่งเศส จนกระทั่งฉันถูกจับนี้แหละ” ประเพณีดังกล่าวยังปฏิบัติกันในประเทศ อัฟริกา 29 ประเทศ และประเทศตะวันออกกลางอีก 3 ประเทศ

ปัญหาคำถามนี้ ทำให้สิทธิมนุษยชน “สากล” ดูจะมีน้ำหนักเหนือสิทธิ “ชุมชน” ที่ยึดถือประเพณี และวิถีชีวิตเป็นสำคัญ เพราะเมื่อพิจารณาจากแง่มุมสิทธิมนุษยชนสากล คงตัดสินใจว่าการขลิบอวัยวะเพศหญิงเช่นนี้เป็นสิ่งผิด เพราะศักยภาพของมนุษย์ควรได้รับโอกาสพัฒนาไปให้สมบูรณ์ แต่จะอธิบายอย่างไรจากแง่มุมของสิทธิชุมชนที่ยึดถือวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนเป็นเกณฑ์กำหนดคุณค่า จะต้องยอมรับพิธีกรรมที่กดขี่จำกัดศักยภาพมนุษย์เช่นนี้ต่อไปกระนั้นหรือไม่เช่นนั้นคงต้องไปสู่ข้อสรุปว่า ประเพณีบางอย่างของชุมชนเป็นปัญหา และควรต้องขจัดหรือยกเลิกไป ความเป็นจริงทางวัฒนธรรมทำนองนี้ ทำให้นักวิชาการด้านสิทธิมนุษยชนบางคนที่น่าสนใจ

⁸⁷ เสน่ห์ จามริก, สิทธิมนุษยชน ๑, หน้า 288 - 290.

⁸⁸ อานันท์ กาญจนพันธุ์, เส้นผมบังภูเขา: ความคิดสามัญเชิงวิพากษ์, (เชียงใหม่: สถาบันพัฒนาการเมือง, 2545), หน้า 33 - 35.

ประเด็นทางวัฒนธรรม เห็นว่า วัฒนธรรมนั่นเองก็เป็นอุปสรรคขัดขวางสิทธิมนุษยชน ถึงกับสรุปว่า “วัฒนธรรมหรือชุมชนที่อยู่บนฐานแห่งการกดขี่ลดทอนมนุษย์อย่างเป็นระบบ (systematic degradation) จะต้องถูกทำลาย หากสิทธิของปัจเจกชนถูกคามสังคมชนิดนี้ก็ยังดี บางครั้งสิทธิมนุษยชนก็ต้องอาศัยการตัดขาดทางวัฒนธรรม (cultural rupture) เช่นกัน” แต่หากเสนอให้ชุมชนเจ้าของวัฒนธรรมนั่นเองเป็นผู้ตัดสิน ก็คงยากที่ชุมชนดังกล่าวจะยกเลิกประเพณีปฏิบัติแต่ดั้งเดิมที่เป็นวิถีชีวิตของพวกเขา หากปล่อยให้อิทธิพลภายนอกเข้าแทรกแซงเพื่อยกเลิก ประเพณีบางอย่าง ก็เท่ากับยอมรับการครอบงำจากภายนอกอีก และปัญหาทำนองนี้กำลังปรากฏอยู่ทั่วไป ก็เพราะการอพยพและการย้ายถิ่นของประชากรต่างวัฒนธรรมที่กำลังเกิดขึ้นทั่วไปในโลก⁸⁹

นอกจากนี้ นักวิชาการบางคนเห็นว่า การพิทักษ์คุ้มครองสิทธิของชุมชน เพียงเพราะเป็นสิ่งที่มีความแต่ดั้งเดิม เป็นดังการพิทักษ์ความบริสุทธิ์ทางวัฒนธรรม (cultural purity) ซึ่งในวันนี้ไม่ดำรงอยู่อีกต่อไป เพราะโลกที่มนุษย์ปัจจุบันมีชีวิตอยู่เป็นโลกที่สิ่งต่างๆ ถูกตัดตอนเชื่อมต่อไม่แน่แท้ดั้งเดิมเช่นที่คิด (hybrid) ในขณะที่อีกบางคนเห็นว่า การเรียกร้องหาความจริงแท้ โดยเฉพาะวัฒนธรรมที่จริงแท้นั้น เป็นมรดกของการต่อสู้กับระบบอาณานิคมที่พยายามครอบงำประเทศต่าง ๆ ทั้งทางการเมือง การทหาร เศรษฐกิจ และทางวัฒนธรรม ฝ่ายต่อต้านการครอบงำจึงมุ่งแสวงหาวัฒนธรรมของตนแต่ดั้งเดิม เพื่อนำมาใช้ต่อสู้ในเวทีทางการเมืองวัฒนธรรม แต่ความคิดถึงวัฒนธรรมอันจริงแท้เช่นนี้ ก็มองข้ามปัญหาสำคัญสองข้อคือ ข้อแรก วัฒนธรรมอัน “จริงแท้” ย่อมส่งผลให้เกิดมาตรฐานว่า วัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป “ไม่จริงแท้” แต่เป็นของเทียมที่ปรุงแต่งขึ้น ในแง่นี้คนที่ดำเนินชีวิตตามกรอบวัฒนธรรมที่ต่างออกไป ย่อมถูกผลักไสออกไปเป็นคนนอกซึ่งมักมีผลทางการเมืองมากหลายตามมา โดยเฉพาะปัญหาสิทธิในการดำรงอยู่ของผู้คนเหล่านั้นด้วย ข้อสอง การคิดถึงวัฒนธรรมว่า “จริงแท้” ละเลยความเป็นจริงในทางประวัติศาสตร์ที่วัฒนธรรมปะทะสัมพันธ์กับกระแสพลังทางสังคมทั้งภายในและภายนอก ในกระบวนการนี้ วัฒนธรรมก่อร่างสร้างรูปสังคม และถูกกำหนดโดยสังคม (shaped and being shaped) ไปพร้อมๆ กัน เพราะวัฒนธรรมแม้จะเปลี่ยนแปลงได้ยาก แต่ก็เปลี่ยนแปลงผสมผสานกับสิ่งอื่นๆ ได้เมื่อผ่านกาลเวลาจริงอยู่ที่ “ความจริงแท้ (แก่นแท้)” เกี่ยวพันกับปัญหาความเป็นสากลหรือไม่เป็นสากลของสิทธิมนุษยชน เพราะพื้นฐานความคิดของสิทธิมนุษยชนสากล (ปณิญาสากล) อยู่ที่ความเชื่อว่าปัจเจกชนทุกรูปทุกนามมีศักดิ์ศรีเหมือนกัน แต่ภายใต้กรอบแห่ง “ความจริงแท้” ในแนวคิดนี้มองว่า มนุษย์มีสิทธิอย่างเป็นสากล มิใช่เพราะมีศักดิ์ศรีเหมือนกัน แต่เพราะมนุษย์แตกต่างจากคน

⁸⁹ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, *หลักการสิทธิมนุษยชน*, หน้า 509.

อื่นด้วยอัตลักษณ์เฉพาะตัว ดังนั้น เมื่อมนุษย์หรือสังคมใดสังคมหนึ่งมุ่งหาความจริงแท้ของตนเอง ก็หมายถึงการมุ่งหาอัตลักษณ์ของตนที่แตกต่างจากผู้อื่นหรือสังคมอื่น” เพราะฉะนั้น สิทธิของชุมชนที่วางอยู่บนฐานของตัวคนที่ “จริงแท้” จึงเป็นสิทธิที่แท้ไปด้วย และอาจต่างจากสิทธิของสังคมอื่นก็เป็นได้ แต่ขณะเดียวกันก็ไม่สามารถชี้ว่าสิทธิของผู้อื่นหรือชุมชนอื่นที่ต่างไปจากตัวเป็นสิทธิเทียมไม่แท้เท่าสิทธิของตนเอง สิทธิที่แท้ในความแตกต่างเช่นนี้ เป็นการตั้งคำถามที่สำคัญกับสิทธิมนุษยชนสากลที่วางอยู่บนฐานแห่งความเหมือน เพราะสิทธิที่วางอยู่บนการแบ่งความจริงแท้เช่นนี้ มิได้อ้างบริบททางการเมืองมายืนยันว่า สิทธิของวัฒนธรรมเอเชียหรือแอฟริกา กำลังถูกรวบงำโดยสิทธิมนุษยชนสากล แต่กำลังชี้ว่าสิทธิที่วางอยู่บนความต่างนั้นเองเป็นสากล⁹⁰

4. สิทธิมนุษยชนในฐานะการปลดปล่อยสู่อิสระ

แนวคิดนี้มีความเห็นว่า พัฒนาการสิทธิมนุษยชนที่ผ่านมาคือ การต่อสู้ของมนุษย์มิให้ชะตาชีวิตถูกกำหนดคดอยู่โดยรัฐ จากนั้นก็เป็นการผลักดันเรียกร้องให้พ้นจากการเป็นทาสของความอดอยากขาดแคลน และในเวลาต่อมาก็ต่อสู้ให้พ้นจากภัยที่คุกคามชีวิต และความอยู่รอดของมนุษย์โดยรวม คือภัยร้ายจากอาวุธมหาประลัย และกระบวนการพัฒนาที่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร้สำนึก ตลอดจนการครอบงำทางวัฒนธรรมของชาติอภิมหาอำนาจ ก็อาจกล่าวได้ว่า พัฒนาการสิทธิมนุษยชนมิใช่อะไรอื่น แต่คือความพยายามของมนุษย์ที่จะเดินทางสู่อิสระในฐานะที่เป็นมนุษย์เสมอกัน ในแง่นี้สิทธิมนุษยชนจึงแยกไม่ออกจากแนวคิดว่าด้วยการปลดปล่อยสู่อิสระ (Emancipation) ซึ่งเห็นว่า การปลดปล่อยอารยธรรมมนุษย์สู่อิสระนั้น ต้องดำเนินไปด้วยกันระหว่างการปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระจากพลังแห่งธรรมชาติ และเป็นอิสระจากการครอบงำที่มาจากน้ำมือมนุษย์ด้วยกันเอง และการปลดปล่อยสู่อิสระนั้นย่อมไม่อาจแยกออกจากการร่วมมือกันในหมู่มนุษย์ได้ แนวคิดนี้เป็นการให้ความหมายและขอบข่ายของสิทธิมนุษยชน ตามการพิจารณาวัตถุประสงค์ และความต้องการของเหตุการณ์พัฒนาการทางประวัติศาสตร์สิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นจริงที่ผ่านมา และพบกับข้อสรุปว่า สิทธิมนุษยชนก็คือความต้องการปลดปล่อยสู่อิสระนั่นเอง ซึ่งการปลดปล่อยสู่อิสระ มิใช่อุดมการณ์ แต่เป็นปรากฏการณ์เชิงประวัติศาสตร์และสังคมวิทยาที่สำคัญยิ่ง หรือกระทั่งเป็นปรากฏการณ์พื้นฐานของมนุษย์ทีเดียว ดังนั้นหากถือว่า รากฐานของสิทธิมนุษยชนคือ “การปลดปล่อยสู่อิสระ” ทั้งจากพลังแห่งธรรมชาติ และจากการครอบงำของมนุษย์ด้วยกันเอง สิทธิมนุษยชนก็จะหมายถึงสิทธิของมนุษย์ที่จะ “จัดการ” กับธรรมชาติ ในขณะเดียวกัน

⁹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 511-512.

เมื่อการปลดปล่อยอิสระ หมายความว่ารวมถึง การเป็นอิสระจากการครอบงำของมนุษย์คนอื่น หรือกลุ่มอื่นๆ สิทธิมนุษยชนจึงหมายถึงสิทธิที่จะต่อต้านการครอบงำ (domination) ในเวลาเดียวกันด้วย ซึ่งการขยายความหมายของสิทธิมนุษยชนชนิดที่ถือการปลดปล่อยสู่อิสระเป็นสำคัญเช่นนี้ ก่อให้เกิดความเป็นไปได้ในทางทฤษฎีและภาคปฏิบัติมากมาย แต่ก็ก่อปัญหาอย่างน้อยสองประการ คือ⁹¹

1. การ “จัดการ” กับชนชาตินั้นวางอยู่บนฐานความคิดชนิดใด หมายความว่า การ “จัดการ” (manage) เป็นผลของชุดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับชนชาติอีกชั้นหนึ่ง อย่างน้อยชุดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับชนชาตินี้อาจแยกออกได้เป็นสามชนิด คือ

1.1. ชุดความสัมพันธ์ที่ถือว่าชนชาติยิ่งใหญ่ไพศาล มนุษย์อยู่ใต้อำนาจของชนชาติ ต้องวอนขอให้ชนชาติเมตตาเรื่อยมา การ “จัดการ” กับชนชาติคงอยู่ในรูปของการยอมจำนนยิ่งกว่าอื่น (submission)

1.2. ชุดความสัมพันธ์ที่ถือว่า มนุษย์บังคับชนชาติได้ด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี แม่นนี้ยังไม่สามารถควบคุมชนชาติได้สมบูรณ์ แต่ด้วยสติปัญญายังใหญ่ของมนุษย์ความสำเร็จเช่นนี้จะเป็นไปได้ในอนาคต การ “จัดการ” ภายใต้อำนาจสัมพันธ์นี้คงอยู่ในรูปการควบคุมครอบงำเป็นสำคัญ (domination)

1.3. ชุดความสัมพันธ์ที่ถือว่า มนุษย์ต้องอยู่ร่วมกับชนชาติ และไม่อาจควบคุมชนชาติได้มากนัก การ “จัดการ” คงเน้นหนักอยู่ที่การปรับตัวให้เข้ากับชนชาติ (adaptation)

2. การต่อต้านการครอบงำนั้นกระทำโดยใครกลุ่มไหน และต่อต้านคนกลุ่มใด หรือระบบ/สถาบันการเมืองประเภทใด กระบวนการต่อต้านดังกล่าวก่อให้เกิดผลอย่างไร และการต่อต้านการครอบงำนั้นดำเนินไปภายใต้บริบททางสังคมการเมือง ประวัติศาสตร์เช่นไร เพราะไม่ว่าจะเป็น รูปทรงแนวทาง ตลอดจนถึงความสำเร็จและล้มเหลวแห่งการต่อต้าน คงเป็นผลจากบริบทที่ว่าอยู่ด้วย ยิ่งกว่านั้นหากถือว่า การต่อต้านการครอบงำทางการเมืองคือเป้าหมายของการพัฒนาการเมืองชนิดที่ตอกย้ำ ยืนยันความสามารถของมนุษย์ในการดูแลตนเอง ขณะที่ลบลบบาทของอำนาจภายนอกที่เข้ามากำหนดหนทางชีวิตของตน ก็หมายความว่า มนุษย์มีสิทธิที่จะดูแลตนเองโดยไม่ต้องพึ่งอำนาจทางการเมือง มีสิทธิที่จะเป็นอิสระดังใจปรารถนาเท่าที่จะเป็นไปได้ในวิถีทางสังคม แต่หากสังคมมนุษย์มุ่งสู่จุดหมายเช่นนี้จะเผชิญกับโจทย์ทางการเมืองชุดใหม่คือ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม ซึ่งประกอบด้วยคำถามสำคัญอย่างน้อย 3 ข้อ คือ

2.1. ระดับการแทรกตัว (Penetration) เข้าไปในสังคมโดยรัฐลดลงเพียงใด เพื่อให้มนุษย์มีอำนาจในการตัดสินใจของตนเองเพิ่มขึ้น

⁹¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 501-502.

2.2. สังคมมีขีดความสามารถในการจัดการดูแลแก้ปัญหาของตนเองโดยไม่พึ่งพาอำนาจรัฐเพียงใด เพราะกิจการหลายอย่างยังต้องดำเนินต่อไป เช่น การสาธารณสุขหรือการศึกษาในระดับพื้นฐาน กิจการเหล่านี้จะเป็นอย่างไรหากไม่อยู่ในมือของรัฐ

2.3. ความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทั้งสองอย่างเป็นเช่นไรหากการแทรกตัวของรัฐลดลง ในขณะที่สังคมยังไม่มีขีดความสามารถในการจัดการตนเอง หรือความสามารถของสังคมในการจัดการตนเองนี้เพิ่มขึ้น ในขณะที่รัฐยังไม่ลดการแทรกแซง ย่อมก่อให้เกิดปัญหาทางการเมืองขึ้น

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า สิทธิมนุษยชนในฐานะการปลดปล่อยสู่อิสระ ยังมีปัญหาที่ตามมามากมายที่ต้องการคำอธิบาย แต่อย่างไรก็ตามก็เป็นแนวคิดหนึ่งที่พยายามนำเสนอแนวคิดสิทธิมนุษยชนที่แตกต่างไปจากแนวคิดเดิมๆ ที่ผ่านมา ที่มีรากฐาน และมองความหมายหรือฐานะของแนวคิดสิทธิมนุษยชนอย่างคับแคบ สอดคล้องหรืออ้างอิงกับบางวัฒนธรรมมากเกินไป ซึ่งแนวคิดนี้เป็นแนวคิดหนึ่งที่ต้องการแก้ปัญหาดังกล่าว สำหรับข้อโต้แย้งต่อแนวคิดนี้ ในที่สุดก็คงมีนักวิชาการมาให้คำตอบ มาอธิบาย จนสามารถยอมรับได้

ตามที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นเป็นเรื่องของความขัดแย้งทางความคิดที่สำคัญยิ่ง ซึ่งเป็นปัญหาที่ทำลายและยิ่งใหญ่สำหรับการศึกษาวิจัย หรือกระทั่งเข้าใจสิทธิมนุษยชนในยุคปัจจุบัน โดยมีได้อยู่ที่ความขัดแย้งผิวดินระหว่างความเป็นสากล หรือการมีลักษณะเฉพาะ หรือการพยายามได้กระแสนการครอบงำทางความคิดสิทธิมนุษยชนจากภายนอก แต่ที่สำคัญอยู่ที่ปัญหาใหญ่ทางทฤษฎี 2 ประการ⁹² คือ

1. การต่อสู้ทางความคิดเพื่อสร้างและขยายพื้นที่ให้กับข้อเสนอของ “เสียง” ที่เป็นทางเลือกจากชายขอบ(สังคมนอกตะวันตก) ซึ่งพยายามต่อต้านการครอบงำเป็นสิ่งจำเป็นในหลายกรณี ซึ่ง “เสียง” เหล่านี้มีได้ชื่อว่า “ความเป็นสากล” ไม่ดำรงอยู่ หากแต่พยายามทำลายวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อชี้ให้เห็นว่า “แหล่งที่มา” ของ “ความเป็นสากล” ชนิดที่ครอบงำวาทกรรมสิทธิมนุษยชนในโลกอยู่นั้น เป็นผลของผลประโยชน์และอำนาจทางการเมืองแห่งยุคสมัย อาจจำเป็นต้องเน้นหนักค้นหาภูมิปัญญาแห่ง “ความเป็นสากล” จากพื้นฐานประเพณีอันหลากหลายโดยเฉพาะจากรากฐานความเชื่อทางศาสนาที่ผู้คนในโลกให้ความสำคัญ

2. การให้ความสำคัญกับสิทธิบางข้อ ในโลกที่มนุษย์ต่างวัฒนธรรมกันกำลังเชื่อมโยงถึงกัน และได้กลายเป็นปัญหาทั่วไปทุกหนแห่ง เช่น การประกันสิทธิเสรีภาพแห่งการแสดงความคิดเห็นในฐานะสิทธิอันละเมิดมิได้ ความเชื่อเช่นนี้ก่อกำเนิดในปริณิณทลทางความคิดชนิดที่ไม่มี

⁹²เรื่องเดียวกัน, หน้า 510-512.

รอยแบ่งแยกระหว่าง โลกอันศักดิ์สิทธิ์กับโลกอันสามัญ (sacred world and profane world) ในสังคมเช่นนี้สิทธิในการแสดงความคิดเห็น ถือเป็นสิทธิส่วนบุคคลที่จะวิพากษ์วิจารณ์บุคคลใด หรือสิ่งใดๆ ก็ได้ ไม่ว่าจะเป็นคัมภีร์ในทางศาสนา หรือศาสดาในอดีตอย่างถอนรากถอนโคนถึงที่สุด แต่ในบางสังคม สิทธิชนิดนี้ยุติลงเมื่อก้าวเข้าสู่ความสัมพันธ์ศักดิ์สิทธิ์ เช่นระหว่างมารดากับบุตร หรือที่เกี่ยวข้องกับคัมภีร์ทางศาสนาที่ศาสนิกนั้นเชื่อดือ การวิพากษ์วิจารณ์โดยใช้สิทธิส่วนบุคคล อาจถูกถือว่า เป็นการให้ร้ายความศรัทธาของพวกเขา ดังนั้นจึงเป็นการทำร้ายคุกคามกันในทางจิตวิญญาณ เป็นต้น

ตามที่นำเสนอมาทั้งหมด อาจกล่าวได้ว่าจุดเด่นของแนวคิดสิทธิมนุษยชน คือ การมองคุณค่าของความเป็นคน ไม่ว่าจะเป็นเชื้อชาติ ภาษา หรือศาสนาใด⁹³ และเรื่องสิทธิมนุษยชน แท้จริงแล้วเป็นปรากฏการณ์สากลของมนุษยชาติทั้งมวล ทั้งนี้โดยวิสัยธรรมชาติดของมนุษย์เราเอง ไม่ว่าชาติใด ภาษาใด ทั้งยุคก่อนและยุคหลังปฏิญญาสากลฯ ย่อมต้องการต่อสู้แสวงหาความก้าวหน้าด้วยกันทั้งนั้น ในเบื้องต้นทีเดียว คนเรารู้จักขวานขวายคิดค้นเทคโนโลยี เพื่อช่วยให้ตนเองหลุดพ้นเป็นอิสระจากธรรมชาติ และเมื่อสถาบันสังคมมนุษย์ทวีความสลับซับซ้อน เกิดการทุจริตมากมาย ขึ้นมนุษย์ก็จำต้องดิ้นรนต่อสู้ เพื่อช่วยให้ตนเองหลุดพ้นเป็นอิสระจากพันธะอำนาจ อันไม่เป็นธรรมของมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งเป็นไปเช่นนี้ทั้งในระดับชาติและระหว่างชาติ ทั้งนี้กระแสดความคิดและการต่อสู้จากประสบการณ์ของฝ่ายโลกทุนนิยมตะวันตก และฝ่ายโลกสังคมนิยมก็ดี นับเป็นส่วนหนึ่งขั้นตอนหนึ่งในพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของสิทธิมนุษยชน ซึ่งสาเหตุหรือปัจจัยร่วมที่ก่อให้เกิดการดิ้นรนต่อสู้เพื่ออิสรภาพของมนุษย์แล้ว ก็เห็นจะเป็นวิกฤติการณ์เปลี่ยนแปลง (สิทธิมนุษยชน) นี้เอง ซึ่งทุกสังคมย่อมต้องประสบไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ และวิกฤติการณ์เปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นเครื่องผลักดันให้ต้องเกิดการปรับเปลี่ยนสถานะ บทบาท สิทธิ หน้าที่ อันประกอบเป็นระบบความสัมพันธ์ และความคิดความเชื่อ และการปรับเปลี่ยนที่ว่านี้ อาจเป็นไปโดยสันติ หรือรุนแรงมากน้อยตามแต่กรณี และระดับความยืดหยุ่นหรือแข็งกระด้างของแต่ละสังคม⁹⁴ และความเป็นสากลอีกประการหนึ่งของหลักสิทธิมนุษยชน คือ การที่มีฐานะเป็นส่วนหนึ่งของกฎหมายระหว่างประเทศ จะเห็นได้ว่าความเป็นสากลของสิทธิมนุษยชนได้เริ่มมีการพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ซึ่งเป็นการพัฒนาที่มีส่วนกระทบถึงอธิปไตยของรัฐ เช่น กรณีโคโซโว กัมพูชา หรือติมอร์ตะวันออก เป็นต้น คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งสหประชาชาติ ได้ริเริ่มนำเอากรณี

⁹³ เสน่ห์ จามริก, สิทธิมนุษยชน ฯ, หน้า 260.

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 252 - 253.

เหล่านี้เข้ามาสู่ กระบวนการพิจารณาของศาลโลก เพราะฉะนั้นจะเห็นได้ว่าสถานะความเป็นกฎหมายในประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนก็เริ่มเป็นเรื่องไร้พรมแดนเช่นเดียวกัน⁹⁵

ดังนั้น การปฏิเสหการดำรงอยู่แห่งสิทธิมนุษยชนสากล(ปฎิญญาสากลฯ) อาจเท่ากับยื่นอาวุธแห่งการสร้างความชอบธรรมให้กับผู้เผด็จการทางอำนาจที่มีมากในสังคมโลก เพราะการปฏิเสหเช่นนั้น คือ การให้ความชอบธรรมกับการเข่นฆ่าประชาชน ไม่ว่าจะเป็นที่ปักกิ่ง คีลี ในติมอร์ตะวันออก บนถนนในกรุงเทพฯ หรือบางแห่งในชนบทประเทศไทยเท่านั้น ขณะเดียวกันคงไม่อาจกล่าวได้ว่า “เสียง” ที่ทำลายเสียงแห่งสิทธิเสรีภาพ “สากล” คือเสียงของผู้นำทางการเมืองเท่านั้น โดยทั่วไป “เสียง” ของผู้มีอำนาจเหล่านี้ จะมีแนวโน้มเสนอเหตุผลข้อถกเถียงให้ความชอบธรรมกับอำนาจของฝ่ายตน ยิ่งกว่าจะยอมให้อำนาจของฝ่ายตนถูกตรวจสอบโดยธรรม ดังเช่นในอดีตเจ้าชาย Metternich อัครเสนาบดีแห่งออสเตรีย ผู้ได้พยายามประสานความร่วมมือในยุโรปเพื่อหยุดยั้งขบวนการประชาธิปไตย และสิทธิเสรีภาพ เคยเสนอข้อโต้แย้งหลักด้านสิทธิเสรีภาพไว้ว่าการเปลี่ยนแปลงไปสู่ประชาธิปไตยในอิตาลี สเปน และเยอรมันในช่วงทศวรรษที่ 1820 และ 1830 เป็นสิ่งที่ไม่สอดคล้องกับประวัติศาสตร์ พระองค์กล่าวหาว่าฝ่ายเสรีนิยมกำลังพยายาม “นำเข้า” แนวคิดอิสรภาพ เสรีภาพ และความเสมอภาคจากอังกฤษซึ่งที่ไร้รากทางประวัติศาสตร์ในยุโรป ภาคพื้นทวีปอย่างสิ้นเชิง ซึ่งคล้ายข้อถกเถียงของคนอย่าง ดร.มหาธีร์ โมฮัมหมัด แห่งมาเลเซีย หรือ นาย ลี กวน ยู แห่ง สิงคโปร์ในยุคปัจจุบันอย่างน่าตกใจ⁹⁶

ในขณะเดียวกัน เรื่องสิทธิมนุษยชน อาจทำให้เกิดสังคมที่มีความสุดโต่ง ซึ่งมีสองประเภทด้วยกัน⁹⁷ คือ

1. สังคมที่มนุษย์ไม่คำนึงถึงสิทธิของกันและกัน ปลดปล่อยให้มีการละเมิดต่อชีวิต ต่อทรัพย์สิน มีการกีดกันแบ่งแยก ทำให้บุคคลขาดอิสรภาพ ซึ่งเป็นสังคมที่ยังเข้าไม่ถึงความมีอารยธรรม

2. สังคมที่มนุษย์บีบรัดตัวให้คับแคบลง ด้วยการคอยระแวดระวังในการที่จะปกป้องพิทักษ์สิทธิของตน จนกระทั่งแม้แต่พ่อแม่กับลูกก็อยู่กันด้วยท่าทีของการปกป้อง และเรียกร้องสิทธิ สังคมที่มีลักษณะอย่างนี้กำลังถึงจุดอวสานของอารยธรรม เพราะฉะนั้นสังคมทั้งสองประเภทนี้ จำเป็นที่จะต้องออกห่าง โดยต้องตระหนักและสำนึกอยู่เสมอว่า วัตถุประสงค์ของการมีสิทธิมนุษยชน(ปฎิญญาสากลฯ) นั้นมีขึ้นมาเพื่อเป็นหลักประกันพื้นฐานให้มนุษย์เข้าถึงชีวิตที่ดีงาม และสังคมที่มีสันติสุขแล้ว และจะต้องไม่จำกัดอยู่เฉพาะเรื่องการเมืองการมีสิทธิ ใช้สิทธิ พิทักษ์สิทธิ และรักษา

⁹⁵ เสน่ห์ จามริก อังโนธิตม คุณาวุฒิ, “สิทธิมนุษยชนบนเวทีสากล”, กรุงเทพฯธุรกิจ, (7 ตุลาคม 2542), หน้า 1.

⁹⁶ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, วิถีสังคมไท ฯ, หน้า 510.

⁹⁷ พระธรรมปิฎก, สิทธิมนุษยชน สร้างสันติหรือสลายสังคม, หน้า 13 - 14.

สิทธิ แต่จะใช้สิทธินี้เป็นหลักประกันพื้นฐาน และเป็นฐานที่จะก้าวไปสู่สังคมแห่งการเอื้ออาทรต่อกัน สังคมอย่างนี้ถึงจะอยู่ได้ โดยมีสันติสุขอย่างแท้จริง

นอกจากนี้ในเรื่องสิทธิมนุษยชน จำเป็นต้องตระหนักให้ถึงเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงของแต่ละยุค โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อสิทธิเสรีภาพจากแก่นสำนักปรัชญาสิทธิธรรมชาติ กำลังถูกตีความและนำมาใช้ประพฤติปฏิบัติกันไปไกลถึงขั้น “มือใครยาวสาวได้สาวเอา” หรือ “ใครดีใครได้” ก็เป็นปัญหาที่จะต้องมีการใคร่ครวญกันอย่างจริงจัง เพราะตราบไคที่ยังมองและเข้าใจสิทธิเสรีภาพกันแต่เพียงความเป็นอิสระเสรีที่จะทำอะไรตามใจชอบและกำลังอำนาจตราบนั่นก็เป็นการยากยิ่งหรือเป็นไปได้เลยที่มนุษย์เราจะ “พึงปฏิบัติต่อกันด้วยเจตนารมณ์แห่งภราดรภาพ” ซึ่งหากเป็นเช่นนั้น โลกและสังคมมนุษย์จะดำรงชีวิตร่วมกันอย่างเป็นธรรมและสันติสุขได้อย่างไร? สรุปก็คือ ในเรื่องหลักปรัชญาหรืออุดมการณ์ของหลักสิทธิมนุษยชนเอง ก็ยังเป็นประเด็นปัญหาที่ยังจะต้องคิดค้นศึกษากันไปโดยไม่หยุดยั้ง และจะมัวพึงพอใจอยู่กับทฤษฎีในอดีต หรือปณิญาสากฯ แต่เพียงอย่างเดียวไม่ได้อีกต่อไป⁹⁸

ถึงกระนั้นก็ตาม ก็ต้องยอมรับว่าสิทธิมนุษยชนที่มีการประกาศเป็นคำปณิญาสากฯ หรือในรูปแบบอื่นๆก็ตาม มันมีที่มาจากแหล่งอารยธรรมของโลกตะวันตก ซึ่งมีทั้งด้านบวกและด้านลบ⁹⁹

ในด้านบวกก็คือ สิทธิมนุษยชนเป็นเงื่อนไขของการปลดปล่อยความคิดและการสร้างสรรค์ของมนุษย์ เช่นในกติกาสัญญาด้านสิทธิมนุษยชนและสิทธิพลเมืองของสหประชาชาติ นับว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีค่าอย่างยิ่ง เป็นที่มาของหลักการสามประการ หนึ่งเป็นการยืนยันถึงสิทธิส่วนบุคคล สองสิทธิในทรัพย์สิน และสาม หลักนิติธรรม (the rule of law) ซึ่งสิ่งนี้คือมรดกที่มีค่าของอารยธรรมตะวันตก

ส่วนในด้านลบก็คือ พัฒนาการของสิทธิมนุษยชน มันเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่นำไปสู่กระแสลัทธิทุนอุตสาหกรรมนิยม การเกิดขึ้นของชนชั้นกลาง คนที่มีทรัพย์สิน การปฏิวัติอุตสาหกรรม การขยายอำนาจในยุคการล่าอาณานิคม ทำให้หลักการสิทธิมนุษยชนที่มีด้านบวก กลายเป็นด้านของการบ่อนทำลายสิทธิมนุษยชน และสิทธิใดๆก็ตาม ล้วนถูกกำกับด้วยค่านิยม ความสลับซับซ้อนของค่านิยมทั้งหลาย อันขัดแย้งในสถานะเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง การแสวงหาอย่างเด็ดเดี่ยวเพื่อค่านิยมอย่างหนึ่ง หรือเป้าหมายอันหนึ่งโดยเฉพาะนั้น เป็นศัตรูร้ายกาจของเสรีภาพ แม้ว่าจะทำในนามของสิทธิเสรีภาพก็ตาม

⁹⁸ เสน่ห์ จามริก, สิทธิมนุษยชน ๑, หน้า 260 - 261.

⁹⁹ เสน่ห์ จามริก อ้างในอริคม คุณาวุฒิ, สิทธิมนุษยชนบนเวทีสากล, หน้า 1.

2.2. วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชัยยิด ภูฎบ ได้กล่าวถึงประเด็นที่มีความเกี่ยวข้องกับหลักสิทธิมนุษยชนในคอนหนึ่งของหนังสือหนทางสู่หลักชัย ซึ่งสรุปได้ว่าในสังคมอิสลามถือว่าอำนาจสูงสุดเป็นของอัลลอฮ์เพียงองค์เดียว พระองค์คือผู้ทรงปกครองสากลจักรวาล และพระองค์เท่านั้นที่ถูกเคารพภักดี ดังนั้นสังคมที่อยู่บนแนวความคิด ความศรัทธาและ วิธีการดำเนินชีวิตมาจากอัลลอฮ์เพียงองค์เดียวนั้น ได้ทำให้มนุษยชาติหลุดออกจากโซ่ตรวนแห่งการเป็นทาสของมนุษย์ด้วยกันเอง เกียรติยศและศักดิ์ศรีของมนุษย์ได้รับการคุ้มครองการเคารพตามที่อัลลอฮ์ได้ทรงกำหนดไว้ ซึ่งอยู่ในฐานะสูงสุด เนื่องจากมนุษย์ได้รับตำแหน่งเป็นตัวแทนของอัลลอฮ์บนหน้าแผ่นดิน เพราะฉะนั้นมนุษย์แต่ละคนจึงมีความเท่าเทียมกันภายใต้กฎซึ่งมิได้ถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์ แต่มันถูกกำหนดขึ้นโดยผู้ทรงบังเกิดพวกเขาเอง ความจริงแล้วผู้ที่มีเกียรติในอิสลามก็คือ ผู้ที่มีคุณธรรมหรือความยำเกรงต่ออัลลอฮ์มากที่สุด ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นคนผิวดำ ผิวดำขาว ผิวดำแดงหรือผิวดำเหลือง ชาวอาหรับกับชาวกรีก ชาวเปอร์เซียกับชาวนิโกร และทุกๆชาติที่อยู่ในโลกล้วนเป็นประชาชาติเดียวกันทั้งสิ้น แต่ในทางตรงกันข้ามสังคมที่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์มีพื้นฐานอยู่บนสีผิว เชื้อสาย หรือชาติ หรือบรรทัดฐานอื่นๆ ที่เหมือนกัน ความสัมพันธ์เหล่านี้ได้กลายเป็นโซ่ตรวนทางความคิดของมนุษย์ และเป็นสิ่งขวางกั้นคุณลักษณะอันประเสริฐของมนุษย์มิให้ปรากฏความเด่นออกมา แท้ที่จริงแล้วบุคคลยังคงเป็น “มนุษย์” ได้โดยไม่ต้องคำนึงถึงสีผิว เชื้อสาย หรือชาติที่เขาสังกัดแต่ถ้าเขาปราศจากวิญญาณและเหตุผลต่างหากที่ไม่อาจจะเรียกว่าเขาเป็นมนุษย์ได้ เพราะเขาสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงความเชื่อ แนวความคิด และทัศนคติที่มีต่อชีวิตได้ แต่เขาไม่สามารถเปลี่ยนสีผิว และเชื้อชาติของเขาได้ และเขาก็ไม่สามารถที่จะเลือกสถานที่เกิดหรือชาติเกิดได้เช่นกัน¹⁰⁰

สุรินทร์ พิศสุวรรณ ได้ศึกษาเรื่องเงื่อนไขทางการเมืองที่นำไปสู่การละเมิดสิทธิมนุษยชนในจังหวัดชายแดนใต้ สรุปได้ว่าความขัดแย้งใน 4 จังหวัดภาคใต้มีรากเหง้าลึกซึ้งเกี่ยวกับลัทธิความเชื่อ และรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับฝ่ายศาสนา ซึ่งแตกต่างกันในสังคมพุทธศาสนาและสังคมมุสลิม ความขัดแย้งขั้นพื้นฐานนี้นำไปสู่ความไม่ยอมรับในอำนาจ สถานภาพสิทธิ และเสรีภาพของกันและกัน ระหว่างข้าราชการและชาวไทยพุทธส่วนน้อยกับชาวมุสลิมพื้นเมืองส่วนใหญ่ และท่ามกลางบรรยากาศอันตึงเครียดภายใน และความแปรปรวนในบรรยากาศระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในโลกมุสลิมและภูมิภาคตะวันออกกลาง ได้ก่อให้เกิด

¹⁰⁰ ชัยยิด ภูฎบ, หนทางสู่หลักชัย, แปลโดยบรรจง บินกาซัน, (กรุงเทพฯ : อัล-ญิฮาด, 2524).

ขบวนการต่างๆ ซึ่งปรารถนาตนเองเป็นหัวหอกของการต่อสู้เพื่อปกป้องสถานภาพ สิทธิ และเสรีภาพของประชาชน

ส่วนรูปแบบที่เกิดขึ้นบ่อยที่สุดของการละเมิดสิทธิมนุษยชน ก็คือความไม่เป็นธรรมอันเกิดจากการปฏิบัติของเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือความไม่เท่าเทียมกันภายใต้กฎหมายของรัฐนั่นเอง เนื่องจากการศึกษาของประชาชนอยู่ในระดับต่ำ ความไม่รู้หนังสือมีมาก ความไม่รู้และไม่ตระหนักในสิทธิเสรีภาพกับ “ข้าราชการก้าวร้าว” กดขี่ถูกเหยียดหยามประชาชนทุจริตเงิน และมีส่วนร่วมในการพ่น โสเภณี ยาเสพติด ชักเยียดความไม่เป็นธรรมให้แก่ประชาชน” ทำให้สภาวะการณ์ของสิทธิมนุษยชนอยู่ในภาวะที่อันตรายอย่างยิ่ง นอกจากนี้การที่ชาวมุสลิมเอง ไม่นิยมเข้ารับราชการมาตั้งแต่อดีต และไม่มีโอกาสศึกษายกระดับคุณภาพของบุคคลากรชาวมุสลิมเองให้มีโอกาสเข้าไปอยู่ในตำแหน่งราชการด้านความมั่นคง กระบวนการยุติธรรม และฝ่ายปกครอง ทำให้ขาดทรัพยากรทางบุคคลที่เข้ารับผิดชอบและรับภาระปกป้อง สิทธิและเสรีภาพของประชาชน ในขณะที่หน่วยงานอื่นซึ่งปฏิบัติงานด้านนี้อยู่ในสังคมภายนอก ในส่วนกลาง และมีเส้นสายทั้งภายใน และภายนอกประเทศ ก็ไม่มีทรัพยากรบุคคลมากพอที่จะเข้าไปติดตามเหตุการณ์ละเมิดสิทธิมนุษยชนที่เกิดขึ้นอย่างมากมายได้อย่างทั่วถึง ความไม่ยอมรับ และไม่ไว้วางใจของชาวมุสลิมเองต่อบุคคลภายนอก เหล่านี้ล้วนแต่ทำให้ปัญหาสิทธิมนุษยชนมีความยุ่งยากซับซ้อนมากขึ้น เป็นเท่าทวีคูณ

ปัญหาสำคัญอีกประการหนึ่งคือ การละเมิดกฎหมาย ซึ่งเป็นคดีความอาญาสามัญโดยทั่วไป ในบรรยากาศของความขัดแย้ง และความตึงเครียดทางการเมืองในลักษณะที่บรรยายมาข้างต้นนี้ ทำให้ฝ่ายความมั่นคงทั้งทหารตำรวจ และฝ่ายปกครองมีแนวโน้มที่จะถือเป็นการผิดร้ายแรงอันเนื่องเกี่ยวกับการแบ่งแยกดินแดน ทำลายอำนาจอริรัฐ คัดกบฏหรือเตรียมคิดการจลาจล อย่างเช่น ฮัจยีสุหลงเคยได้รับการตั้งข้อกล่าวหาว่าคิดเปลี่ยนแปลงธรรมเนียมการปกครองแผ่นดินของราชอาณาจักร และมักได้รับการปฏิบัติอย่างรุนแรงกว่าที่ควรจะเป็น เช่น การไม่ให้สิทธิในการประกันตัวและสิทธิอื่น ๆ ทศนคติทางข้าราชการฝ่ายปกครอง ความมั่นคง และกระบวนการยุติธรรมเองก็มักจะโน้มเอียงไปในทางที่ไม่เป็นผลดี หรือเป็นธรรมต่อผู้ต้องหา หรือจำเลย¹⁰¹

เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจกับปัญหาสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย ซึ่งกล่าวถึงความสำคัญของสิทธิมนุษยชนว่า สิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในทางเศรษฐกิจนั้น นอกจากจะเป็นสิ่งที่ชี้ออกสถานภาพความเป็นอยู่ของประชาชนแล้ว ยังเป็น

¹⁰¹ สุรินทร์ พิศสุวรรณ และชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ลี้จ้งหวัดภาคใต้กับปัญหาสิทธิมนุษยชน, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2527).

รากฐานของสิทธิมนุษยชนในด้านอื่น ๆ อีกด้วย トラバโดก็ตามที่ประชาชนส่วนใหญ่ยังมิได้รับสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานทางเศรษฐกิจอย่างเพียงพอแล้ว ก็ย่อมเป็นการยากที่ประชาชนจะได้มาซึ่งสิทธิมนุษยชนในด้านอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการศึกษาปัญหาสิทธิมนุษยชนนั้น เราจะไม่สามารถแยกการวิเคราะห์ปัญหาสิทธิมนุษยชนในด้านหนึ่งด้านใดโดยเอกเทศ เนื่องจากปัญหาในด้านต่าง ๆ นั้นมีความสัมพันธ์แบบต่อเนื่องกันเป็นลูกโซ่ และต่างก็มีผลกระทบซึ่งกันและกันก็ตาม แต่การศึกษาหรือวิเคราะห์ปัญหาสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในทางเศรษฐกิจนั้น เป็นสิ่งที่ชี้ให้เห็นว่าสิทธิมนุษยชนโดยทั่วไปของสังคมจะมีสภาพเป็นเช่นใด ซึ่งการต่อสู้และการพยายามแก้ไขข้อบกพร่องของระบบสังคม เพื่อให้ประชาชนทุกคนได้รับสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในทางเศรษฐกิจ หรือเพื่อให้ทุกคนสามารถดำรงชีพอยู่ได้นั้น จะต้องเป็นหลักการเบื้องต้นของการต่อสู้

อย่างไรก็ตาม จากการวิเคราะห์ของการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาเศรษฐกิจในอดีตที่ผ่านมา พบว่าผลของการพัฒนาได้ปรากฏออกมาในลักษณะที่ว่า ยิ่งพัฒนาปัญหาช่องว่างของการกระจายรายได้ภายในสังคม ยิ่งมีมากขึ้น นอกจากนี้ ยังปรากฏว่าผลของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในอดีตที่ผ่านมา และที่กำลังเป็นไปในปัจจุบันนั้น ได้เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ทำให้เกิดการรวบอำนาจในทางเศรษฐกิจมากขึ้น และทำให้ระบบการกระจายรายได้ของสังคมเลวลง ผู้ที่อ่อนแอ และผู้ที่เสียเปรียบทางเศรษฐกิจยังคงตกอยู่ในสภาพที่เสียเปรียบต่อไป ทำให้ปัญหาการจัดแย้งในสังคมไทยมีมากขึ้น และกำลังเป็นสิ่งที่คุกคามเสถียรภาพของระบบสังคมในปัจจุบัน¹⁰²

อภิวัฒน์ เพชรศิริ ได้ศึกษาเรื่องสิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทยพบว่า สิทธิของผู้ต้องหาอันเป็นสากลนั้นเป็นสิทธิที่มีอยู่จริง แต่มิใช่ว่าเป็นสิทธิที่ทุกประเทศยอมรับ สิทธิของผู้ต้องหาตามกฎหมายไทยในระดับของอุดมคติ และตามความต้องการของประชาชนนั้นมีมาก และการต่อสู้เพื่อที่จะได้รับสิทธิดังกล่าวปรากฏตัวชัดเจนขึ้น เมื่ออำนาจอธิปไตยตกอยู่ในเงื้อมมือของบุคคลส่วนมาก แต่วิธีการตามกฎหมายเพื่อสนับสนุนให้มีการเคารพสิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทยยังอยู่ในขั้นกำลังพัฒนา นอกจากนี้ได้กล่าวถึงความสำคัญของสิทธิมนุษยชนว่า เงื่อนไขของการที่จะทำให้สิทธิมนุษยชน เป็นที่ยอมรับในกระบวนยุติธรรมทางอาญานั้น ขึ้นตรงอยู่กับความเชื่อของสังคมนั้นๆ ในรูปแบบของกระบวนยุติธรรม ถ้าสังคมเชื่อว่าการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมเป็นเรื่องเร่งด่วนและจำเป็น คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องใช้รูปแบบของกระบวนยุติธรรมแบบป้องกันอาชญากรรม อันจะส่งผลให้ฝ่ายบ้านเมืองมีฐานะเป็นผู้ปกป้องคุ้มครอง

¹⁰² เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม, การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจกับปัญหาสิทธิมนุษยชนประเทศไทย, (กรุงเทพ ฯ : มูลนิธิส่งเสริมโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2528).

ผู้ทุจริตให้พ้นจากอันตรายอาชญากรรม และการนี้ฝ่ายบ้านเมืองเป็นผู้ใช้ดุลพินิจในการกำหนดวิธีการที่มีประสิทธิภาพในการป้องกันและปราบปราม ตลอดจนลงโทษผู้กระทำผิด วิธีการที่มีประสิทธิภาพคือ วิธีการที่ประหยัดและรวดเร็ว พร้อมลดอุปสรรคของการดำเนินการของฝ่ายบ้านเมืองให้ได้มากที่สุด สิทธิของผู้ต้องหาจึงเปรียบเหมือนข้อขัดขวางในการดำเนินงานของฝ่ายนี้ แต่ถ้ามองเชื่อว่าแม้การป้องกันปราบปรมาชญากรรมอย่างมีประสิทธิภาพจะเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่ง แต่การให้อ่านาจังก้าวแกร่งอย่างปราศจากเงื่อนไข และโดยมอบความไว้วางใจอย่างยิ่งแก่ฝ่ายบ้านเมืองนั้นเป็นสิ่งไม่ควรทำ เพราะโอกาสที่ฝ่ายบ้านเมืองจะใช้อ่านาเพียงเพื่อประโยชน์ในทางปกครองย่อมมีอยู่เสมอ ฝ่ายหลังนี้จึงนิยามกำหนดกฎหมายคุ้มครองสิทธิขั้นมูลฐานอันมีอาจละเมิดได้โดยรัฐไว้เป็นการป้องกัน

นอกจากนี้เขาได้เสนอว่า การมีองค์กรระหว่างประเทศเพื่อตรวจสอบการเคารพสิทธิของประชาชนนั้น มิใช่เป็นการรุกร้าอำนาจอธิปไตย แต่เป็นการคุ้มครองอำนาจอธิปไตยในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะอำนาจอธิปไตยนั้นเป็นของมนุษย์ทั้งหลาย รัฐได้อำนาจอธิปไตยเพราะรัฐมีพลเมืองที่มีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง พลเมืองของรัฐทุกรัฐ มิได้เป็นพลเมืองที่ขาดการติดต่อสื่อสารและเคลื่อนย้ายเดินทาง พลเมืองของรัฐหนึ่งอาจเดินทางไปสู่อำนาจอธิปไตยอีกรัฐหนึ่ง เนื่องจากความจำเป็นหรือเพื่อการพักผ่อน เยี่ยมเยียนมิตรสหาย หรือแม้แต่การท่องเที่ยว เมื่อพลเมืองของรัฐหนึ่งข้ามสู่อำนาจอธิปไตยของอีกรัฐหนึ่ง จะเป็นการควรหรือที่เขาผู้นั้นจะต้องยอมรับความแตกต่างของการคุ้มครองสิทธิของผู้ต้องหาในอีกรัฐหนึ่ง ในเมื่อความเป็นมนุษย์ของเขาไม่ได้แตกต่างไปกว่าความเป็นมนุษย์พลเมืองของอีกรัฐหนึ่ง เพียงแต่อาณาเขตตามแผนที่จะทำให้ค่าของความเป็นมนุษย์แตกต่างกันออกไปได้ก็ดูกระไรอยู่¹⁰³

ยูซุฟ อัลก็อรฏอวี ได้กล่าวถึงประเด็นสิทธิมนุษยชนในหนังสือทะเลและหะรอมในตอนหนึ่งพอสรุปได้ว่า อิสลามได้ถือว่าชีวิตมนุษย์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อันล่วงละเมิดไม่ได้ และในขณะเดียวกันอิสลามก็ให้ความสำคัญแก่ชีวิตตามหลักคำสอนของอิสลาม การล่วงละเมิดชีวิตมนุษย์เป็นบาปใหญ่อันดับสองในสายตาของอัลลอฮ์รองไปจากการปฏิเสธพระองค์เพราะอิสลามถือว่าเผ่าพันธุ์มนุษย์เป็นครอบครัวเดียวกัน การรุกร้าทำลายสมาชิกในครอบครัว จึงเป็นการรุกร้าทำลายมนุษยชาติทั้งหมด การกระทำอาชญากรรมจะมีความรุนแรงยิ่งขึ้น ถ้าหากผู้ที่ถูกฆ่าเป็น ผู้ศรัทธาในอัลลอฮ์ ชุบฯ นักปราชญ์มุสลิมบางท่านได้ลงความเห็นว่อัลลอฮ์ ชุบฯ จะไม่รับการสำนึกผิดของ

¹⁰³ อภิวัฒน์ เพ็ชรศิริ, สิทธิของผู้ต้องหาในประเทศไทย ในเกียรติจร วังนสวรรค์ (หัวหน้าโครงการ)

สิทธิมนุษยชนและกระบวนการยุติธรรมทางอาญาในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2528).

มาตรการ เพราะขนาดการล่วงละเมิดบุคคลอื่นอัลลอฮ์ ชุบๆ ยังไม่รับการสำนึกผิดจนกว่าผู้ที่ถูกล่วงละเมิดจะยินยอมให้อภัย แล้วในกรณีของการฆาตกรรม เราจะเอาชีวิตของผู้ที่ถูกฆ่ากลับมายินยอมให้อภัยได้อย่างไร และท่านศาสดามุฮัมมัด ศ็อลฯ ถือว่าการต่อสู้กันและกันระหว่างมุสลิมคือประตูไปสู่การปฏิเสธ และเป็นการกระทำของพวกโง่เขลา ก่อนอิสลาม ที่เคยก่อสงครามหลังเลือดกัน เพราะเรื่องอูฐหรือม้าเพียงตัวเดียว ด้วยเหตุนี้ท่านศาสดามุฮัมมัด ศ็อลฯ จึงได้ห้ามการกระทำใดๆ ก็ตามที่อาจจะนำไปสู่การฆาตกรรม หรือการต่อสู้ แม้เพียงการจ่ออาวุธเข้าใส่กันก็ตาม นอกจากนี้แล้วบาปของการฆ่าที่ยุติธรรมนั้นมีได้จำกัดอยู่แค่เฉพาะผู้ฆ่าหรือฆาตกรเท่านั้นแต่ทุกคนที่มีส่วนร่วมในการฆ่า โดยการกระทำหรือคำพูดจะต้องเป็นผู้รับโทษจากอัลลอฮ์ ชุบๆ ตามสัดส่วนที่เขาเข้าไปร่วม แม้แต่ผู้ที่เข้าไปมีส่วนเห็นการฆ่า (ด้วยความตั้งใจ) ก็จะได้รับส่วนแบ่งในบาปนั้นด้วย¹⁰⁴

เอ็ม อับดุลมันนัน ได้กล่าวถึงระเบียบแบบแผนของสังคมอิสลามซึ่งพอสรุปได้ว่า ระเบียบแบบแผนของสังคมตามแบบอิสลามนั้น โดยหลักใหญ่แล้วตั้งอยู่บนพื้นฐานคำสอนของ คัมภีร์กุรอาน และแบบอย่างคำสอนของท่านศาสดามุฮัมมัด ศ็อลฯ ซึ่งมีไม่เพียงเป็นทุนนิยมหรือคอมมิวนิสต์ แต่อิสลามมีจุดยืนเป็นของตนเอง ลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งของอิสลามก็คือ การเคารพในสิทธิส่วนบุคคล และการยอมรับในความเสมอภาคของมนุษย์โดยสมบูรณ์ โดยถือว่ามนุษย์ทุกคนมีฐานะเท่าเทียมกัน ทั้งในทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ คัมภีร์กุรอานได้กล่าวว่า “ศรัทธาชนนั้นเป็นพี่น้องกัน” ทั้งนี้ความเสมอภาคในสังคมอิสลามหมายถึง ความเสมอภาคต่อหน้ากฎหมาย และโอกาสที่เท่าเทียมกัน โดยไม่มีความลำเอียง ซึ่งประวัติศาสตร์อิสลามได้บันทึกเหตุการณ์ไว้หลายตอนที่ยืนยันถึงความจริงที่ว่า อิสลามเชื่อในความเสมอภาคเบื้องหน้ากฎหมาย ทั้งในทางทฤษฎีและในทางปฏิบัติ สังคมอิสลามเป็นสังคมที่ปฏิเสธการแบ่งแยกทางชนชั้นและการถืออภิสิทธิ์ ดังนั้นจึงทำให้สังคมปลอดภัยจากความขัดแย้งทางชนชั้นซึ่งกำลังคุกคามประเทศต่างๆ ซึ่งสามารถเห็นแนวคิดเหล่านี้ในระบอบเศรษฐศาสตร์อิสลามได้อย่างชัดเจน โดยภายใต้กฎหมายอิสลาม ความเป็นเจ้าของหรือกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล การโยกย้ายทรัพย์สินจะได้รับการคุ้มครองป้องกัน แต่กรรมสิทธิ์ทั้งปวงจะต้องอยู่ภายใต้ข้อบังคับทางศีลธรรม กล่าวคือ ในความมั่งคั่งนั้น ทุกส่วนของสังคมแม้กระทั่งสัตว์ก็มีสิทธิในส่วนแบ่งด้วย ซึ่งสิทธิในทรัพย์สินนั้นถูกจำกัดเท่าที่มีความจำเป็นเท่านั้น นอกเหนือจากนั้น ความมั่งคั่งของแต่ละบุคคลจะต้องถูกจ่ายไปใน

¹⁰⁴ ชุฟฟ กัอรฎอวี, *ทะเลและหะรอมในอิสลาม*, แปลโดยบรรจง บินกาซัน, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสืออิสลาม, 2539).

ทางของผู้เป็นเจ้าของวิธีต่างๆกัน อิสลามถือว่าการสะสมทรัพย์สินเอาไว้โดยไม่ยอมนำออกมาหมุนเวียนนั้นเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมได้รับความเสียหาย แต่ควรจะปล่อยให้ออกมาหมุนเวียนในระบบเศรษฐกิจ และควรจะนำมาลงทุนเพื่อก่อให้เกิดผลผลิตในสังคม ในขณะที่เดียวกันอิสลามอนุญาติให้มีระบบการเงินและธนาคารที่ตั้งอยู่บนฐานของการเป็นหุ้นส่วน ซึ่งทั้งผู้ให้ยืมและผู้ยืมมีส่วนในผลได้ผลเสียอย่างเท่าเทียมกัน แต่อิสลามถือว่าการกู้ยืมเงินโดยคิดดอกเบี้ยเป็นสิ่งต้องห้าม เพราะว่ามันเป็นตัวการก่อให้เกิดวิกฤติทางเศรษฐกิจ และทำให้คนรวยรวยขึ้น แต่ทำให้คนจนจนลง และอิสลามได้ประณามอย่างรุนแรงในการรวบรวมความมั่งคั่งไว้ในมือของคนเพียงไม่กี่คน อิสลามไม่อนุญาติให้ความมั่งคั่งไปตกอยู่ในมือของคนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใด และใช้ความมั่งคั่งนั้นทำลายคุณภาพของสังคม¹⁰⁵

เมาลานา ชัยยิด อบูล อะลา เมาดูดี ได้กล่าวในตอนหนึ่งในบทที่ว่าด้วยลักษณะสำคัญของระบบการเมืองอิสลาม ในประเด็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานในรัฐอิสลามไว้ว่า รัฐอิสลามไม่จำกัดสิทธิของมนุษย์โดยอาศัยสภาพทางภูมิศาสตร์ เพราะอิสลามได้กำหนดสิทธิให้แก่มนุษย์ทั่วทั้งโลกเอาไว้แล้วว่า ไม่ว่ามนุษย์คนใดจะอยู่หรือมีได้อยู่ในรัฐอิสลาม หรือว่าอยู่ในภาวะการณ์สงครามหรือไม่ว่าจะอยู่ในกรณีใดก็แล้วแต่ เลือดเนื้อของมนุษย์เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะยอมเสียไม่ได้ ถ้าหากปราศจากเหตุผลที่สมควรหรือสุดวิสัยจริงๆ อิสลามห้ามกดขี่ข่มเหงสตรี เด็ก และคนชรา คนที่ได้รับความเจ็บป่วย คนที่ไม่มีเสื้อผ้าใส่จะต้องได้รับการปฏิบัติ และดูแลรักษาอย่างทั่วถึง โดยไม่คำนึงถึงว่าเขาผู้นั้นจะเป็นคนในสังคมมุสลิมหรือคนที่อยู่ในหมู่ศัตรู สิทธิเช่นนี้และสิทธิอื่นอีกหลายประการเป็นสิ่งที่ธรรมนูญแห่งอิสลามได้กำหนดให้รัฐต้องมอบให้แก่มนุษย์ทุกคน

ในเรื่องของสิทธิแห่งความเป็นพลเมือง อิสลามก็ได้จำกัดอยู่แต่เฉพาะบุคคลที่เกิดภายในรัฐเท่านั้น แต่อิสลามยังให้สิทธิมุสลิมทุกคนไม่ว่าจะเกิดที่ใดก็แล้วแต่จะเป็นพลเมืองของรัฐอิสลามทันทีที่เขาเหยียบย่างเท้าเข้ามาอาศัยอาศัยอยู่ในรัฐอิสลาม และจะได้รับสิทธิเท่าเทียมกับพลเมืองที่เกิดในรัฐนั้นทุกประการ ดังนั้น มุสลิมจึงมีความเป็นพลเมืองร่วมกันในรัฐอิสลามทุกแห่งที่เกิดขึ้นในโลก มุสลิมทุกคนไม่จำเป็นต้องมีใบผ่านแดนในการเข้าหรือออกจากรัฐอิสลาม และมุสลิมทุกคนมีสิทธิที่จะได้รับตำแหน่งหน้าที่ทุกชั้นตอนในวงราชการของรัฐอิสลาม ไม่ว่าเขาจะมีเชื้อชาติอะไร สีผิวใด หรือเป็นชนชั้นไหนก็ตาม นอกจากนั้นแล้ว รัฐอิสลามมีพันธกรณีที่จะต้องให้หลักประกันและความคุ้มครองต่อชีวิต ทรัพย์สิน และเกียรติยศแก่พวกที่มีใจมุสลิมซึ่งอาศัยอยู่ในรัฐอิสลาม เช่นเดียวกับพลเมืองมุสลิมภายใต้กฎหมายอันเดียวกันด้วย และรัฐอิสลามก็ไม่มีสิทธิอันใดที่จะไป

¹⁰⁵ เอ็ม อับดุลมันนัน, เศรษฐศาสตร์อิสลาม, แปลโดยบรรจง บินกาซัน, (กรุงเทพฯ : อิสลามิกอะเคเดมี, 2543).

แทรกแซง หรือก้าวล่วงสิทธิส่วนบุคคลของคนที่มีเชื้อมุสลิม รัฐอิสลามให้สิทธิเสรีภาพแก่คนที่มีเชื้อมุสลิมทุกคนในอันที่จะรับนับถือศาสนา และประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อของตน และไม่ว่าคนที่มีเชื้อมุสลิมในรัฐอิสลามจะทำการข่มเหงรังแกพลเมืองมุสลิม กฎหมายอิสลามก็ไม่อนุญาตให้มุสลิมทำการตอบโต้เพื่อเป็นการแก้แค้น หรือแม้แต่คนมุสลิมที่อยู่นอกรัฐอิสลามจะถูกฆ่าหมุ่ รัฐอิสลามก็ไม่มีสิทธิอันใดที่จะทำการแก้แค้นพลเมืองที่มีเชื้อมุสลิมที่อาศัยอยู่ในรัฐอิสลาม¹⁰⁶

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright © by Chiang Mai University
All rights reserved

¹⁰⁶ เมาลานา ซัยยิด อิบดุล อะลา เมาดูดี, *ระบอบชีวิตอิสลาม*, แปลโดยบรรจง บินกาซัน, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสืออิสลาม, 2542).